106598

VYSOKÁ STRANICKÁ ŠKOLA PŘI ÚV KSČ

JAN KŘEN

# ČESKOSLOVENSKO V OBDOBÍ ODLIVU POVÁLEČNÉ REVOLUČNÍ VLNY A UPEVŇOVÁNÍ PANSTVÍ BURŽOASIE (1921—1923)

RUDÉ PRÁVO • VYDAVATELSTVÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KSČ

VYSOKÁ STRANICKÁ ŠKOLA PŘI ÚV KSČ

*Katedra dějin ČSR*

JAN KŘEN

# ČESKOSLOVENSKO V OBDOBÍ ODLIVU POVÁLEČNÉ REVOLUČNÍ VLNY A UPEVŇOVÁNÍ PANSTVÍ BURŽOASIE (1921-1923)

RUDÉ PRÁVO
vydavatelství Ústředního výboru KSČ
PRAHA 1956

## *Úvod*

V druhé polovině roku 1920 po ústupu Rudé armády od Varšavy nastává odliv revolučního hnutí v Evropě. V této době, koncem roku 1920 a počátkem roku 1921, je Evropa dějištěm celé řady závažných porážek proletariátu. Po ztroskotání generální stávky v Italii v létě 1920 dochází v prosinci k porážce československého dělnictva. Na jaře 1921 je potlačeno povstání německých dělníků vzniklé z generální stávky horníků. 15. dubna 1921 prožil anglický proletariát pověstný »černý pátek«, kdy neúspěchem končí generální stávka horníků. Zrada sociální demokracie přinesla své ovoce. Komunistické strany, které teprve vznikaly, nebyly ještě s to strhnout na svou stranu převážnou část dělnické třídy a zorganisovat ji v sílu schopnou zasadit kapitalismu rozhodující úder.

Buržoasie využívá svých vítězství k tomu, aby opustila »nepříjemnou« taktiku ústupků a přešla na celé frontě do útoku na revoluční proletariát.

Vzniká tak nová situace, charakterisovaná poklesem revoluční vlny v kapitalistických zemích, zpomalením tempa vývoje světové proletářské revoluce, dočasnými porážkami proletariátu a přechodem buržoasie z obrany do útoku. Nová fáze vývoje vyžadovala také novou taktiku komunistických stran. Bylo nutno počítat s obdobím dlouhodobého shromažďování sil, přípravy proletářských armád pro nová vítězství a změnit formy a metody boje. Navíc bylo nutno vycházet z toho, že sociální demokracie si zachovala vliv na většinu dělnické třídy. Před komunistickým hnutím stály ohromné úkoly dané i tím, že mladé komunistické strany musely vedle stanovení taktického postupu propracovávat svůj strategický plán a probojovávat ve svých řadách ideologické a organisační principy leninismu.

III. kongres Komunistické internacionály, který se konal v létě 1921, přijal Leninovo heslo »k masám«, jež vyjadřovalo obrat komunistických stran k drobné, vytrvalé, houževnaté práci za vymanění většiny pracujícího lidu kapita-

listických zemí z vlivu buržoasie a jejích sociálně demokratických přisluhovačů, za získání mas pro komunistické strany. V »Thesích o taktice«, nejdůležitějším dokumentu III. kongresu, se zdůrazňovalo, že »získání rozhodujícího vlivu na většinu třídy dělnické, uvedení jejích rozhodujících částí do boje je nyní nejdůležitější otázkou Komunistické internacionály«.[1] Výrazem této nové orientace ražené v usneseních III. kongresu byla taktika jednotné fronty, která určovala hlavní cesty a metody boje komunistických stran za získání většiny dělnické třídy a odhalení zrádné politiky pravicově socialistických vůdců. Úspěšné provedení nových směrnic Komunistické internacionály vyžadovalo také vnitřní přeměnu komunistických stran. Upevnění komunistických stran a zvýšení jejich politické i organisační pohotovosti bylo předpokladem a neoddělitelnou součástí nové politické linie.

Zlom ve vývoji poválečné revoluční vlny v neprospěch proletariátu, který nastal na počátku dvacátých let, však neznamenal ještě konec období velkých třídních bojů. Naopak, existovala celá řada faktorů, které znemožňovaly buržoasii dosáhnout podstatnějšího upevnění svého panství, alespoň částečné stabilisace kapitalismu, faktorů podněcujících nový rozmach třídních zápasů. Ve zmíněných už »Thesích o taktice« bylo zdůrazněno, že v těchto letech stále ještě lze pozorovat »objektivně revoluční, hospodářskou a politickou situaci, v níž ostrá revoluční krise může vzniknout zcela náhle«.[2]

Dělnická třída byla sice ve svém revolučním rozmachu v řadě zemí poražena, nebyla však zlomena a její boj neustal. Dělnické hnutí neroste jen ve vítězných bojích, ale také v porážkách, při překonávání překážek a těžkostí ústupu. Právě v takové chvíli vystupují do popředí typické rysy morálního profilu proletariátu, jako je houževnatost, nesmírná obětavost, pevná kázeň a nezdolná vůle po vítězství, které se stávají mocným činitelem nového rozmachu dělnických bojů. Proletářské hnutí se na porážkách učí, zbavuje se překonaných ilusí, lépe poznává povahu svého nepřítele a nalézá stále nové a účinnější formy boje proti němu. I léta porážek přinášejí dělnickému hnutí nesmírné zkušenosti, v nichž se dělnická třída sama přetváří, upev-

[1] *These a resoluce III. sjezdu Komunistické internacionály,* Praha 1921, str. 21.
[2] Tamtéž.

ňuje a akumuluje v sobě onu sílu, která je nutnou podmínkou pro její konečné vítězství. A tak i porážky proletariátu na počátku dvacátých let se nestávají u jádra třídy zdrojem pasivity, malomyslnosti a panických nálad útěku, nýbrž podnětem pro nové boje, pro nový odpor buržoasii.

Roku 1921 propukla plnou silou velká hospodářská krise, která rozvrátila hospodářství kapitalistických zemí. V Evropě bylo deset milionů nezaměstnaných. Nápor buržoasie, snažící se využít svých vítězství nad proletariátem k převalení veškeré tíhy krise na pracující lid, napomohl vzniku mocné vlny obranných bojů mas.

V témž roce byl vítězně dokončen hrdinský boj sovětského lidu proti imperialistické intervenci a kontrarevoluci. To umožnilo sovětskému státu přejít k positivní práci při budování socialismu, k rekonstrukci válkou zničeného hospodářství země. Přechod k uplatňování NEPu, počátky budování socialismu, vytvoření Svazu sovětských socialistických republik — to byly události, které revolucionisovaly dělnickou třídu kapitalistických zemí.

Kapitalistický svět, a zejména Evropa, se zároveň otřásaly silnými imperialistickými rozpory, které přinášely nebezpečí nové imperialistické války. Francouzští militaristé v boji o upevnění své hegemonie v Evropě neváhali sáhnout k vojenským prostředkům a jejich armády obsadily Porurí. Okupace Porurí spolu s katastrofální hospodářskou situací vyvolala v Německu silnou revoluční krisi. Mocné revoluční hnutí německého proletariátu, které se rozhořelo v roce 1923, ohrožovalo vážně kapitalistické panství v jedné z nejdůležitějších velmocí. Vzhledem ke klíčovému významu Německa pro osudy střední Evropy, revoluční hnutí německého lidu, zvláště bylo-li doprovázeno revolučními boji v dalších evropských zemích (v Bulharsku, Polsku a j.), značně ztěžovalo jakoukoli stabilisaci kapitalistického panství v zemích střední Evropy.

Buržoasie byla nucena použít k potlačení revolučního hnutí »mimořádných« prostředků; buržoasně demokratické metody ovládání pracujících mas již nestačily a byly nahrazovány formami fašistickými. Na počátku dvacátých let byla v řadě evropských zemí (Maďarsko, Italie, Bulharsko, Španělsko atd.) nastolena fašistická diktatura, jejíž vznik není v žádném případě znamením síly buržoasie.

V letech 1921—1923 dochází tedy k odlivu revoluční vlny a k pozvolnému upevňování buržoasního panství. Svým ví-

těžstvím v prosinci 1920 dosáhla československá buržoasie podstatného pokroku na cestě k politické stabilisaci kapitalistických pořádků. Přesto je období let 1921—1923 v celé Evropě a také i v Československu charakterisováno mimořádně ostrým třídním napětím, které za podmínek existence vlivného komunistického hnutí je s to v každém okamžiku zrodit vážnou revoluční situaci. Kapitalistický svět, zmítaný hospodářskou krisí, je dějištěm obranných bojů dělnické třídy, které značně brzdí buržoasní snahy o jakoukoli poněkud trvalejší stabilisaci kapitalistických pořádků.

Počátek dvacátých let (1921—1923) se tedy vyznačuje řadou specifických rysů, které jej odlišují jak od předcházejícího období vzestupu revoluční vlny, tak od nadcházející éry dočasné a relativní stabilisace kapitalismu.

To vyžaduje vydělení těchto let jako zvláštní periody historického vývoje i v dějinách předmnichovského Československa.

# I

# MEZINÁRODNÍ POSTAVENÍ ČESKOSLOVENSKA A JEHO ZAHRANIČNÍ POLITIKA V LETECH 1921—1923

## *Vznik a upevňování Malé dohody*

**Malodohodová koncepce československé zahraniční politiky**

Orientace a základní směry československé zahraniční politiky jsou v těchto letech vcelku stejné jako v období předcházejícím. Jejím základem je spojenectví s Francií a koncepce Malé dohody. Malá dohoda, v níž vůdčí roli hrálo Československo, je pevnou součástí kontrarevoluční imperialistické fronty. To také potvrdil Beneš, když přiznal, že hlavním důvodem při tvoření Malé dohody nebylo nebezpečí obnovy habsburské monarchie a maďarská irredenta, nýbrž »obavy před sociální revolucí, rozvratem hospodářským a anarchií«.[3]

Toto kontrarevoluční zaměření zahraniční politiky Československa je dokumentováno i celou řadou tajných dohod o spolupráci československých bezpečnostních úřadů s tajnou policií Jugoslavie, Německa, Rakouska, Maďarska a jiných zemí »při potírání komunismu«.

Koncepce Malé dohody byla od samého počátku namířena proti sovětskému státu, jakožto opoře celého mezinárodního revolučního hnutí. Toho si byli její iniciátoři plně vědomi a jeden z nich — Masaryk — už v roce 1918 zdůrazňuje, že proti revolučnímu Rusku je nutná »bariéra Poláci, my, Rumuni, Jihoslované, stačí: Prusko nesousedí přímo s Ruskem, nemá pak tolik přímého vlivu«.[4] Z Masarykovy poznámky, zřetelně naznačující touhu po zatlačení Německa, je patrno, že tato koncepce je zároveň namířena také proti Německu a všem silám zainteresovaným na revisi versaillského systému.

Tyto okolnosti sbližovaly vládnoucí třídy Československa, Jugoslavie a Rumunska, nástupnických států Rakousko-Uherska, které za pevnost svého postavení vděčily versailleskému systému a Francii, jakožto jejímu hlavnímu zastánci.

Proto také k upevnění a dotvoření spojeneckých svazků států Malé dohody dochází v době pokusů o obnovení habsburské monarchie, v nichž ovšem buržoasie malodohodo-

[3] E. Beneš, *Problémy nové Evropy*, Praha 1926, str. 87.

[4] *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, Orbis, Praha 1953, str. 39.

vých zemí nespatřuje ani tak nebezpečí reakčního monarchismu jako spíše hrozbu revise versailleského systému.

**Karlovy puče v Maďarsku roku 1921**

Na jaře a pak na podzim 1921 podniká bývalý císař Karel podporovaný Vatikánem a jinými prohabsburskými monarchistickými silami pokusy o převrat v Maďarsku a o obnovu habsburského trůnu a celistvosti bývalých Uher. To pochopitelně ohrožovalo nástupnické státy, zejména Československo, Jugoslavii a Rumunsko, protože značná část jejich území byla dříve součástí bývalé monarchie. Vládnoucí buržoasie těchto zemí vidí zde zároveň lákavou příležitost k uplatnění svých imperialistických choutek vůči Maďarsku, k odvedení pozornosti vlastního lidu od vnitropolitických záležitostí a k zakrytí kontrarevolučního protisovětského rázu svého spojenectví »bojem« proti restauraci monarchie v Maďarsku.

**Upevnění Malé dohody**

Z iniciativy Československa podnikají malodohodové státy ostrá opatření proti Maďarsku a vynucují si, že maďarská buržoasie nechává oba Karlovy pokusy padnout. Tyto události také umožnily dokončit výstavbu Malé dohody. Do spojeneckých svazků československo-jugoslávských je konečně v létě 1921 oficiálně zapojeno i Rumunsko. I když smlouvám je formálně dán obranný ráz vůči Maďarsku, tajné protokoly k nim připojené nenechávají nikoho na pochybách o tom, proti komu byla skutečně Malá dohoda namířena: Československo a Jugoslavie v nich schvalují polsko-rumunskou dohodu proti SSSR a anexe obou zemí na účet sovětské Ukrajiny.

Přes všechnu snahu Československa se nepodařilo podložit spojenecké svazky malodohodových zemí i hospodářsky. S tohoto hlediska byla malodohodová koncepce od samého počátku vystavěna na písku. Rumunsko a Jugoslavie, jako státy převážně zemědělské, nemohly mezi sebou rozvinout větší zahraniční obchod, a Československo, ač průmyslově vyspělejší, bylo státem s téměř soběstačným zemědělstvím, který jejich zemědělské přebytky nemohl skoupit. Proto Malá dohoda měla od samého počátku charakter svazku převážně politického a vojenského.

V roce 1921 se dělají přípravy k uzavření vojenských smluv mezi malodohodovými zeměmi. Za jejich základ byl v podstatě vzat návrh československého generálního štábu vypracovaný francouzskou vojenskou missí. Ostří tohoto návrhu nebylo však zaměřeno proti Maďarsku, nýbrž hlavní pozornost byla věnována frontě proti SSSR.

Přitom návrh předvídal značné dodávky československých zbraní Rumunsku a povinnost pro Československo vytvořit v případě rumunsko-sovětského konfliktu »závorovou frontu« v Karpatech. I zde se prosazovaly imperialistické zájmy československé buržoasie, která doufala, že dodávkami válečného materiálu posílí posice československého kapitálu v Rumunsku a v Jugoslavii.

V zájmu dalšího upevnění Malé dohody byla vytvořena i instituce pravidelných konferencí zahraničních ministrů, která měla koordinovat zahraniční politiku zúčastněných zemí. Konference se z počátku zúčastňovali i zástupci Polska.

**Československo-polské vztahy**

Původní francouzský plán na zapojení Polska do Malé dohody, na jehož uskutečnění naléhalo i Rumunsko, ztroskotal na československo-polských rozporech. V souvislosti s dalším vývojem mezinárodní situace, zejména pak německo-polským konfliktem o Horní Slezsko, a v zájmu posílení posic malodohodových zemí usiloval Beneš o sblížení s Polskem. V německo-polském sporu o Horní Slezsko se postavil za polské požadavky a zároveň přestal podporovat západoukrajinské nacionalisty, kteří bojovali proti Polsku.

6. XI. 1921 byla uzavřena československo-polská smlouva o neutralitě a likvidaci vzájemných rozporů. V této smlouvě, která skoncovala s těšínským konfliktem, vyhlásilo Polsko svou desinteresovanost na Slovensku a ČSR v oplátku svůj nezájem na východní Haliči.

I tento zdánlivě mírumilovný akt měl však svou protisovětskou stránku — Československo uznalo v tajném dodatkovém protokolu východní polské hranice a tudíž také polskou anexi značné části území sovětské Ukrajiny. Ještě zřetelněji se protisovětský ráz smlouvy projevuje v ustanovení o volném průvozu zbraní v případě, že jeden ze států se dostane do války. Zde je nutno připomenout události z léta 1920, kdy byly dováženy zbraně do Polska válčícího se sovětským státem, aby bylo jasno, pro který případ byla tato smlouva uzavřena. I když pro odpor polských nacionalistů nebyla dohoda ratifikována a tento krok k zapojení Polska do systému Malé dohody byl překažen, došlo k značnému zlepšení československo-polských vztahů.

Československá buržoasie, jež ve své zahraniční politice věrně sledovala cíle Francie, měla také své vlastní impe-

rialistické zájmy. Velmi zřetelně vystupují tyto vlastní imperialistické choutky ve vztahu k Rakousku v r. 1921.

Rakousko bylo těžce postiženo poválečnou krisí, z níž pro Československo hrozilo nebezpečí růstu snah pro spojení s Německem a rozmachu revolučního hnutí v Rakousku. Československo se snažilo této situace využít a získat na Rakousko vliv. V prosinci 1921 byla uzavřena rakousko-československá smlouva, v níž oba státy navzájem vyhlásily neutralitu, garantovaly své hranice a Rakousko se zavázalo nepřipustit restauraci Habsburků.

Rakouská buržoasie se snažila získat oporu v sousedních zemích a s jejich pomocí vyřešit své obtíže. Jednalo se zejména o hospodářskou sanaci, o půjčku. Masaryk v roce 1922 sestavil zvláštní tajné memorandum pro západní velmoci o řešení rakouské otázky, v němž se postavil proti plánům na spojení Rakouska s Německem či Italií a nabídl československou účast v pomoci Rakousku. V memorandu zdůrazňuje ochotu československé vlády dát »přednost našemu spojení s Rakouskem před spojením s Německem nebo Italií«.[5]

Československo se také skutečně značně podílelo na půjčce poskytnuté Rakousku západními velmocemi a zároveň jí využilo k posílení svého a francouzského vlivu na Rakousko. Ovšem plány československých imperialistů se neomezovaly jen na půjčku, ale směřovaly mnohem dále. Masaryk na jedné z porad o rakouské otázce připomínal, »že bude nutno učinit si také plány politické a připoutati Rakousko k sobě i politicky, tím způsobem, že bychom získali příchod k Terstu, což by nám dávalo potom možnost v nějaké formě Terst opanovati hospodářsky«.[6] Expansivní imperialistické plány vládnoucích kruhů buržoasního Československa byly tedy velmi dalekosáhlé.

## *Neúspěchy protisovětské politiky buržoasního Československa*

**Protisovětská politika hospodářské intervence**

Imperialistický charakter československé zahraniční politiky, který předurčoval všechny její činy, se nejzřetelněji projevoval ve vztahu k Sovětskému svazu. Právě zde vyvinovali předáci československé buržoasie největší úsilí,

[5] T. G. Masaryk, *Cesta demokracie*, sv. II, Praha 1938, str. 311.
[6] *Dokumenty o protilidové o protinárodní politice T. G. Masaryka*, Orbis, Praha 1953, str. 105.

aby zakryli protisovětské ostří své zahraniční politiky. Beneš ještě po roce 1945 vykládal, že »... už od roku 1922 a vlastně už od konce první světové války jsem usiloval o sblížení Evropy se Sovětským svazem«.[7] Toto ospravedlňování své politiky zakládal na tom, že se jako představitel československé buržoasie, která se velmi brzy na příkladu svých legií přesvědčila o neúspěchu vojenské intervence proti SSSR, pokoušel o uplatňování »mírnější« politiky intervence hospodářské. Ve světle cílů sledovaných touto politikou je patrno, jak je Benešova legenda o jakémsi »mírném« či dokonce »přátelském« postoji buržoasního Československa vůči Sovětskému svazu veskrze falešná. Sám Beneš zdůrazňuje, že hospodářská intervence usiluje »postupně získávat podklad pro vnitřní svobodu pro ruské lidi, přizpůsobovat postupně linie vnitřní hospodářské ruské politiky poměrům v ostatních státech, a tím nakonec návrat k takovým poměrům politickým«.[8]

Změna postupu imperialistického tábora vůči sovětskému Rusku, charakterisovaná použitím metod hospodářské intervence, vyplývala z celkové mezinárodní situace na počátku dvacátých let. Vítězství Rudé armády nad interventy, rozpory mezi imperialisty, zostřující se na podkladě hospodářské krise, a neutuchající třídní boje v kapitalistických zemích — to vše nutilo imperialisty k spojování hospodářského boje s bojem ozbrojeným.

Tato kombinace metod hospodářské a finanční intervence s přípravami intervence vojenské, na niž naléhali hlavně imperialisté francouzští, byla charakteristická i pro československou zahraniční politiku. Sám Beneš i při zdůrazňování hospodářských metod intervence neustále připouštěl možnost účasti Československa i na intervenci vojenské. Operační plány československé armády ve většině svých variant počítaly s protisovětskou válkou, v níž československá vojska, v případě, že by zklamaly armády polské a rumunské, měla hrát úlohu zálohy. Československá vláda se zejména exponovala v podpoře tehdy nejnebezpečnější kontrarevoluční protisovětské skupiny — skupiny eserů, kterým poskytovala značné sumy na financování jejich podvratné činnosti. Tato činnost vyvrcholila v roce 1921, když eseři organisovali kontrarevoluční povstání v Kronštatě.

[7] E. Beneš, *Paměti*, Praha 1947, str. 9—10.
[8] E. Beneš, *Problémy nové Evropy*, Praha 1926, str. 24.

Je příznačné, že přední místo mezi protisovětskými štváči v Československu vedle reakcionářů Kramářova typu zaujímali reformističtí vůdcové, úzce spojení s esersko-menševickými kontrarevolucionáři. Počátkem r. 1921, právě v souvislosti se zvýšenou aktivitou eserů, vyzývají naléhavou interpelací vládu k nejostřejšímu vystoupení proti sovětskému státu.

Lákavou příležitostí k uskutečňování hospodářské intervence se stal hlad v Povolží, který vznikl v důsledku neúrody. Československo se aktivně účastnilo všech akcí na »pomoc« hladovějícím, které měly sloužit za záminku k vměšování se do vnitřních záležitostí sovětského státu. V této souvislosti opět vzrostla podpora eserů, pro něž byl československý diplomatický aparát významným pojítkem se západními imperialisty.

A když ztroskotaly pokusy využít hospodářských obtíží k novému protisovětskému povstání zapojilo se buržoasní Československo do plánů spojených s hospodářskou intervencí.

Diplomaté kapitalistických zemí připravili svolání mezinárodní konference konané v Janově. Na konferenci chtěli vyvinout nátlak na sovětskou vládu a vynutit si návrat kapitalismu v Rusku. Tehdejší stanovisko buržoasního Československa je možno poznat z tajného memoranda Masarykova západním velmocem z počátku roku 1922. Masaryk se velmi ostře staví proti jakémukoliv uznání sovětské vlády, z něhož by mohla být vyvozována oprávněnost socialistické revoluce, a velmi podrobně se zabývá problémy hospodářské intervence. V memorandu se zdůrazňuje: »Do značné míry (finanční) pomoc Rusku je dnes vydání investiční a meliorační — očekávání pozdějšího zisku.«[9] A na jiném místě říká: »I když se tato pomoc restringuje na ekonomii, budou tím otevřeny všechny související otázky, zejména politické.« Těchto několik slov vyjadřuje hlavní myšlenku celého memoranda: hospodářská intervence musí nutně vést ke kontrarevolučnímu zvratu v Rusku, k obnovení kapitalistických poměrů. To také jasně vysvítá z dalších podmínek, které Masaryk doporučuje klást sovětským delegátům na Janovské konferenci: obnovit »svobodu« pro všechny Evropany a zástupce všech politických směrů v Rusku, umožnit návrat ruské emi-

[9] T. G. Masaryk, *Cesta demokracie*, sv. II, Praha 1938, str. 233.

graci (která by předtím byla školena a připravována v ČSR) — zkrátka dát svobodu všem kontrarevolučním živlům. Stejným duchem se nesou i Masarykovy instrukce Benešovi pro postup na Janovské konferenci.

Janovská konference konaná na jaře 1922 měla být počátkem rozsáhlé hospodářské intervence kapitalistických zemí v Rusku. Měla donutit sovětskou vládu, aby ustoupila od budování socialismu. Skončila však pro buržoasní diplomacii krachem. Sovětské delegaci řídící se Leninovými směrnicemi se podařilo uzavřením Rapallské dohody s Německem rozbít jednotnou kapitalistickou frontu hospodářské a politické isolace a vytvořit předpoklady pro navázání obchodních a diplomatických styků s kapitalistickými zeměmi.

**Boj KSČ za uznání Sovětského Ruska**

Nutnost navázat styky a vstoupit do jednání se Sovětským Ruskem byla postavena i před československou zahraniční politiku. KSČ rozvinula v zemi mocnou kampaň za uznání Sovětského Ruska. Úspěšně uskutečňovala úkoly vytyčené na konferenci komunistických stran střední a jihovýchodní Evropy v říjnu 1921, která pojednávala o otázce proletářského boje na pomoc Sovětskému Rusku. Už na podzim 1921 zorganisovala KSČ velkou akci na pomoc hladovějícím v Rusku, v níž za dobu necelého půl roku bylo vybráno několik milionů korun. Značných úspěchů dosáhla také v boji proti pomlouvačné kampani buržoasie v předvečer Janovské konference a za procesu s esery v Moskvě, do jejichž teroristické činnosti byl zapleten i Masaryk. Boj na obranu sovětského státu vyvrcholil 20. IV. 1922 v době zasedání Janovské konference. V Praze, Brně, na Kladně a v jiných městech byly uspořádány velké demonstrace. Strana dosáhla toho, že zahraniční výbor Národního shromáždění přijal komunistický návrh resoluce o navázání styků s RSFSR.

**Československo-sovětská smlouva**

Pod tlakem tohoto hnutí i z nutnosti najít průmyslu postiženému krisí další odbytiště musela československá vláda v červnu 1922 přistoupit alespoň k jednání o dílčí obchodní smlouvě se Sovětským Ruskem. Smlouva, podle níž si oba státy vyměnily obchodní misse, měla celou řadu politických doložek (o vzájemné neutralitě, o přerušení styků se skupinami bojujícími proti druhému státu atd.). K většímu rozvoji obchodních styků se Sovětským svazem však nedošlo a obchod s SSSR nepřevyšoval v této době 0,5 % celkového obratu československého zahraničního obchodu.

Uzavření této smlouvy však nic nezměnilo na protisovětském charakteru československé zahraniční politiky. Hlavní starostí československé obchodní misse v Moskvě nebyla podpora vzájemného obchodu, nýbrž organisování špionáže a obstarávání materiálu pro protisovětské štvaní. Beneš a Masaryk zřídili tehdy zvláštní zpravodajskou službu, která se měla zabývat sbíráním a rozšiřováním protisovětských pomluv.[10] Činnost bělogvardějských skupin v Československu nebyla zastavena, ale naopak dále podporována. Za prvních deset let existence Československa bylo na jejich podporu vydáno přes 750 milionů korun. Značným sympatiím československé buržoasie a reformistů se těšily zvláště eserské organisace, které dostávaly od československé vlády pravidelnou měsíční podporu.

V Praze dále existovalo Wrangelovo zastupitelství a celá řada jiných bělogvardějských institucí. Ač československý rozpočet vykazoval značný schodek, »celé pokolení (rozumí se bělogvardějské emigrace — pozn. JK) za hranicemi své vlasti hotoví se k novému tvůrčímu životu v blahodárném rodinném ovzduší Vaší péče a na účet (!) Čsl. Republiky«[11] — psal výbor ruských emigrantů v děkovném dopise Masarykovi.

**Beneš odmítá uznat SSSR de iure**

Jasným dokladem protisovětského zaměření buržoasního Československa bylo úsilí Beneše, aby uzavření obchodní smlouvy nebylo vykládáno jako uznání SSSR. Proto také smlouva nebyla ratifikována parlamentem, ale vešla v platnost jen na základě vládního nařízení. V době, kdy řada kapitalistických států a velmocí uznala SSSR de iure či se k tomuto uznání hotovila, Beneš prohlašuje v zahraničním výboru Národního shromáždění, že se staví proti uznání SSSR, »protože situace jak v Evropě, tak v Rusku ještě natolik neuzrály a uznání de iure by mělo špatné následky v Evropě a mezi dělnickými stranami zvláště«.[12] Zuřivá třídní nenávist československé buržoasie k Sovětskému svazu a zároveň strach před revolučním hnutím vlastního lidu, které by mohlo být navázáním styků s SSSR posíleno — to byly kořeny zarytého odmítavého postoje ČSR vůči Sovětskému svazu.

[10] Viz *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, Orbis, Praha 1953, str. 135.

[11] *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, Orbis, Praha 1953, str. 76.

[12] F. Kejík, *O zahraniční politice ČSR*, Naše vojsko, Praha 1951, str. 31.

## *Oslabení francouzské hegemonie v Evropě a jeho vliv na postavení ČSR*

**Rurský konflikt v roce 1923**

Konec roku 1922 a počátek roku 1923 je ve znamení vzrůstajících meziimperialistických rozporů, a to jak mezi vítězi a poraženými (Francie—Německo), tak také mezi vítězi (zejména anglo-francouzské spory). Osou těchto bojů byla otázka německých reparací. V Německu se prosazoval silný vliv šovinistické skupiny finančního magnáta Stinnese, která usilovala zastavit odvádění reparací. Ve Francii se pak dostávali k moci stoupenci ostrého kursu proti Německu, soustředění kolem militaristy Poincaré.

Francie, obávající se opětného zesílení Německa, se snažila za každou cenu upevnit svou hegemonii v Evropě a rozhodla se vyprovokovat konflikt s Německem a značně je oslabit. Při své snaze vymoci reparace na Německu za každou cenu nezastavila se ani před použitím vojenských prostředků — v lednu 1923 okupovala francouzská a belgická vojska Poruří. Němečtí imperialisté nekapitulovali a pokoušeli se, počítajíce s anglo-americkou podporou, čelit francouzským imperialistům politikou »pasivní resistence«.

**Stanovisko ČSR k rurskému konfliktu**

Československá buržoasie spojená s Francií vcelku vítala situaci, z níž mohlo vzejít oslabení Německa. K této politice ji nevedlo jen třídní nepřátelství vůči revolučnímu hnutí německého lidu, z něhož vyciťovala nebezpečí pro své panství, ale i zájmy konkurenčního boje proti německé buržoasii. Do jisté míry, zejména pokud to neškodilo jejímu rozsáhlému obchodu s Německem, jí rozvrat a chaos v Německu vyhovoval, protože v Německu vždycky spatřovala sílu nepřátelskou versailleskému systému, na němž zakládala pevnost svého mezinárodního postavení. Na napjatou situaci v Evropě reagovala především snahami o upevnění Malé dohody, zejména po stránce vojenské. V polovině roku 1923 na sinajské konferenci Malé dohody byla z iniciativy ČSR přijata vojenská konvence.

Československo, jak patrno, poskytovalo na počátku rurského konfliktu Francii všestrannou podporu. Beneš na škodu československého hospodářství prosazoval, aby se do Německa, odříznutého od porurské uhelné pánve, nezvyšoval československý vývoz uhlí, protože by to posilovalo německou pasivní resistenci. Zároveň se urychlovaly přípravy k válce. Byl propracováván operační plán

války s Německem. Vládnoucí kruhy Československa byly zapleteny do separatistických plánů na odtržení Bavorska a Porýní od Německa.

Ale oslabováním Německa, jeho rozkouskováním a posilováním hegemonie francouzského imperialismu nebylo nikdy možné zajistit bezpečnost a nezávislost Československa před německým militarismem. Jedinou cestou ochrany československé bezpečnosti byla podpora boje německého lidu za svržení imperialistického útlaku Dohody a za odstranění velkoburžoasně junkerského militaristického režimu v Německu. Jedině silné demokratické a lidové Německo nemohlo být hrozbou pro samostatnost a nezávislost Československa. To také jasně už v roce 1921 vyjádřila komunistická strana. Její představitelé v zahraničním výboru Národního shromáždění přednesli prohlášení, v němž odmítají reakční zásahy československé buržoasie do vývoje Německa. »Jediným činitelem, který je oprávněn a také schopen vykonati trestní sankce nad německou buržoasií, je německý proletariát, který je provede definitivně tehdy, když svrhne vlastní buržoasii a vytvoří z Německa republiku proletářskou, republiku dělníků a rolníků. Tomuto Německu bychom byli právě tak jako dělníci francouzští a angličtí upřímnými spojenci.«[13]

**Změna československé politiky v rurském konfliktu**

Avšak na podzim 1923, když v Německu vzplanulo mocné revoluční hnutí, mění československá buržoasie svůj poměr k událostem v Německu. Zděšena perspektivou vítězné revoluce v Německu, počíná usilovat o dohodu mezi Francií a Německem a Francií a Anglií. Beneš píše tehdejšímu československému vyslanci v Paříži Osuskému: »Pokládám za nebezpečné rozšiřovat sankce novým obsazením a zejména pokus o oddělení jižního Německa od severního. To by špatně skončilo, úplným rozvratem a anarchií v Německu.«[14] Masaryk a Beneš podnikají cestu do Paříže a Londýna a usilují o urychlenou likvidaci rurského konfliktu a zmírnění anglo-francouzských rozporů. Masaryk ve svých projevech v Paříži a Londýně volá po silné autoritě ve střední Evropě. Tuto autoritu spatřuje v zachování Dohody a v posílení anglo-francouzského spojenectví.[15]

[13] J. S. Hájek, *Německá otázka a československá politika*, SNPL, Praha 1954, str. 30.
[14] AMZV, telegramy odeslané, č. 1492, ze 17. XI. 1923.
[15] T. G. Masaryk, *Cesta demokracie*, sv. II, Praha 1938, str. 465 nn.

Francie vyčerpaná konfliktem s Německem se stává vůči nátlaku Anglie a USA povolnější. Rovněž německá buržoasie odvolává politiku pasivní resistence a projevuje ochotu ke kompromisnímu řešení otázek reparací. Nebezpečí revolučního hnutí se stalo posledním faktorem, který donutil imperialisty odsunout dočasně řešení svých konkurenčních rozporů.

**Oslabení mezinárodního postavení ČSR**

Kompromisní řešení rurského konfliktu mělo závažné důsledky v celé mezinárodní situaci a silně se dotýkalo i Československa.

Francii se nezdařil pokus o upevnění její hegemonie v Evropě, a i když zdaleka ještě nebyla odsunuta do pozadí, její postavení bylo přece otřeseno. Role Anglie a hlavně USA — tedy sil podporujících obnovu německého imperialismu — v evropské politice vzrostla.

Ukončením rurského konfliktu byly v Evropě vytvořeny vhodné mocensko-politické poměry pro vzestup německého imperialismu, který pochopitelně ohrožoval postavení Československa. Pro československý průmysl opět vzrostlo nebezpečí německé konkurence. Mezinárodní postavení Československa bylo oslabeno.

**Československo-francouzská smlouva z roku 1924**

Francie, které hrozila isolace a která, oslabována Anglií, počínala ustupovat ze svého vedoucího postavení v Evropě, se snažila připoutat si více středoevropské státy, na něž měla vliv, a tyto svazky smluvně zajistit. Koncem roku 1923 probíhají jednání o francouzsko-polskou dohodu a v lednu 1924 je uzavřena spojenecká smlouva s Československem. Na přání československé vlády, obávající se ohlasu smlouvy doma i mezi ostatními velmocemi, dostává smlouva značně všeobecný ráz. Obě země se v ní zavazovaly k vzájemné konsultaci a koordinování své politiky v Evropě. Jejím politickým cílem bylo upevnění versailleského mocenského systému. Smlouva byla doplněna tajnou výměnou not o vojenské spolupráci mezi oběma státy, podle níž Československo mohlo být zataženo do jakéhokoliv válečného dobrodružství francouzského imperialismu.

Ale skutečnost, že ČSR se stále více musí ohlížet na Anglii, přející obnově imperialistického Německa, ukazuje, že tato smlouva byla příliš malou náplastí na rány, jež utrpěla pevnost mezinárodního postavení Československa.

## II

# SOCIÁLNĚ EKONOMICKÉ POMĚRY V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1921—1923

### *Hospodářská krise let 1921—1923*

**Pokles průmyslové výroby**

Po jistém oživení průmyslové výroby v letech 1919 až 1920 způsobeném zvýšenou poválečnou poptávkou vzniká koncem roku 1920 hospodářská krise, která nejprve zachvátila USA a postupně se přesunula do Evropy. V Československu se projevila zřetelně teprve koncem roku 1921 a zejména pak v roce 1922 a na počátku roku 1923. Průmyslová výroba se pohybovala v letech krise mezi 50 až 60 % předválečného stavu. Avšak tyto roční průměry nemohou dosti jasně ukázat dynamiku působení krise. V zimě 1922—1923 klesla výroba v Československu pod 50 %, při čemž byla postižena především základní a nejdůležitější odvětví výroby — těžký průmysl. V polovině roku 1922 vyhaslo v Československu sedmnáct z dvaceti sedmi existujících vysokých pecí, koncem roku pak pracovaly střídavě toliko tři až čtyři pece na Ostravsku.[16] Velmi nepříznivě se krise odrazila také v zemědělství.

**Zvláštnosti krise v ČSR**

Hlavní příčinou krise byl ovšem charakter kapitalistického hospodářství. Vedle toho však k prohloubení krise v Československu přispívaly i další momenty, jejichž vliv nelze opomíjet.

Jedním z nich byl problém trhů, který vyvstal před československým průmyslem po rozbití Rakousko-Uherska. Průmysl českých zemí budovaný pro rozsáhlé trhy habsburské monarchie v zostřujícím se konkurenčním boji těžko získával, respektive udržoval zahraniční trhy, dříve mu snadno přístupné.

Pokles zahraničního obchodu, který nastal v letech krise, neobyčejně ztěžoval situaci československého hospodářství. Objem zahraničního obchodu ČSR se snížil v roce 1923 na ani ne polovinu stavu z roku 1921 (z 50 miliard korun na 23 miliard Kč).[17] Tento pokles zahraničního obchodu zcela zákonitě vznikající v období krise rovněž úzce

[16] V. Olivová, *Postavení dělnické třídy v ČSR v letech 1921—1923*, Československý časopis historický, roč. II, Praha 1954, čís. 2, str. 198.
[17] *Deset let Československé republiky*, sv. II, Praha 1928, str. 158 až 159.

souvisel s celou hospodářskou a zejména měnovou politikou buržoasního Československa.

Rašínova deflační politika

Československá vláda z iniciativy ministra financí Rašína, exponenta skupiny finanční oligarchie kolem Živnobanky, začala tvrdě provádět deflační politiku. Československo uzavřelo v cizině velkou půjčku (t. zv. Czecholoan s 8% úrokováním), jíž využilo k umělému zvyšování poptávky po československé koruně a cenných papírech na zahraničních bursách, aby tak kurs koruny stoupl. Bylo několik okolností, které napomáhaly uskutečnění tohoto záměru. V Československu bylo v roce 1921 dosaženo jisté hospodářské konsolidace. Díky inflačnímu kursu koruny se podařilo dosti rychle zvýšit vývoz. Zejména lehký průmysl značně zvýšil svou výrobu. To spolu s politickým upevněním buržoasního panství v zemi mělo za následek zvýšení důvěry kapitalistické ciziny k Československu.

Proto jakmile dochází k vzestupu československé koruny na rozdíl od rychle znehodnocované inflační měny většiny středoevropských států, vzrůstá poptávka po československé měně, jejíž kurs se tím ještě více zvyšuje. Jen v letech 1921—1922 stoupl kurs československé koruny na curyšské burse více než sedmkrát.

Vzrůst zisků monopolů

Deflační politika prosazovaná nejsilnějšími skupinami československého finančního kapitálu sloužila k tomu, aby velkoburžoasie mohla využít krise k podstatnému zvýšení svých zisků. A tohoto účelu bylo skutečně dosaženo. V letech 1921—1923 stoupl čistý, oficiálně přiznaný zisk Škodových závodů o 62 %, ČKD o 128 %, České eskomptní banky o 36 %, Báňské hutní společnosti o 50 %, Severní dráhy Ferdinandovy o 20 % atd.[18]

V období krise neustává zakladatelská činnost. Jen v letech 1921—1922 přibylo v Československu 185 nových akciových společností s akciovým kapitálem 1646,4 mil. Kč.[19] V letech 1921—1923 kromě toho zvýšilo dalších 212 akciových společností svůj kapitál o 1683 mil. Kč.[20]

V době, kdy pracující lid žil v největší bídě, dále vzrůstaly vklady v peněžních ústavech. V roce 1923 převýšily výši vkladů z roku 1920 (počítáno v předválečných koru-

[18] J. S. Hájek, *Zhoubná úloha pravicových socialistů v ČSR*, SNPL, Praha 1954, str. 55—56; *Rudé právo*, 22. XI. 1925.

[19] N. S. Žekulin, *Československá měna od reformy dra Rašína až do zřízení Československé národní banky*, Praha 1927, str. 75.

[20] Tamtéž.

nách) více než dvakrát.[21] Je zřejmé, že celý tento přírůstek připadá na vrub majetných vrstev, jejichž zisky se v krisi nezmenšily.

**Koncentrace kapitálu**

Podstatný vzestup zisků velkoburžoasie měl celou řadu zdrojů. Byl to především proces koncentrace a centralisace kapitálu, proces likvidace a vytlačování drobné a střední buržoasie a malovýroby, v krisi zcela zákonitý, který byl nyní deflační politikou urychlen. Velmi jasně tento cíl deflační politiky vyjádřil ministr Novák, když podle zprávy »Pressburger Zeitung« prohlásil, že »průmyslníkům bude lépe, když z nich bude existovat jen polovina«.[22] Silně vzrůstalo množství úpadků, vyrovnání a insolvencí, jež dosáhlo v roce 1923 nevídaných rozměrů. Počet konkursů a vyrovnání postihujících zejména menší podniky a živnosti vzrostl v roce 1923 proti roku 1922 o více než 26 %.[23] Jen za poslední čtyři měsíce roku 1922, právě v době, kdy došlo k největšímu vzestupu československé koruny, bylo zaznamenáno 70 větších úpadků s pasivy 490 milionů Kč.[24] Podobný obraz vykazuje statistika konkursů, kterých bylo od ledna do října 1922 ohlášeno 1435 s pasivy 995 milionů Kč a předlužeností 519 milionů korun.[25] Situace v roce 1923, zejména v jeho první polovině, nebyla o mnoho lepší; počet konkursů proti roku 1922 ještě vzrostl a rovněž množství úpadků bylo značné (44 případů s pasivy 167 milionů Kč).[26] Přitom značná část hlavně menších a středních podniků pracovala bez zisků, nevyplácela dividendy a mnoho podniků zaznamenalo značné ztráty.

Naproti tomu posice monopolního kapitálu podstatně zesílily. V nejdůležitějších a nejrozšířenějších odvětvích výroby — v kovoprůmyslu, v báňské a hutní výrobě, ve sklářském, textilním a chemickém průmyslu — získaly monopoly rozhodující postavení. Koncentrační proces probíhal rovněž v zemědělském průmyslu, kde se stával základem značného zesílení skupiny agrárního kapitálu.

[21] N. S. Žekulin, *Československá měna od reformy dra Rašína až do zřízení Československé národní banky*, Praha 1927, str. 98.
[22] J. Kramer, *K dejinám priemyslu na Slovensku za prvej ČSR*, Bratislava 1955, str. 103.
[23] *Statistická příručka RČS*, sv. II, Praha 1925, str. 326.
[24] N. S. Žekulin, *Československá měna od reformy dra Rašína až do zřízení Československé národní banky*, Praha 1927, str. 72.
[25] Tamtéž.
[26] Tamtéž, str. 73.

Nejvýznačnější složkou tohoto procesu byla koncentrace a centralisace kapitálu ve špičkách kapitalistického hospodářství — v bankách. Vzrušení způsobil bankrot tří českých bank (Bohemie, Moravskoslezské a Pozemkové, jejichž ztráty dosahovaly 600 milionů Kč), které v období krise podlehly zostřenému konkurenčnímu zápasu a byly pak více méně ovládnuty silnějšími skupinami finančního kapitálu. To byl jeden z příkladů koncentračního procesu v bankovnictví, který vyústil nakonec ve všemocnou diktaturu pěti až šesti největších bankovních koncernů (Živnobanky, Československé průmyslové banky, České eskomptní banky, Union-banky, Moravské agrární a průmyslové banky a Agrární banky), které disponovaly akciovým kapitálem a reservními fondy ve výši značně přesahující 1 miliardu Kč.[27] Této diktatury finančního kapitálu se rovněž zúčastnil zahraniční kapitál (americký, francouzský, německý, anglický a j.), jehož podíl na československém hospodářství však nikdy nebyl převažující.

**Zesílení nadvlády bank nad průmyslem**

Průmyslové podniky se v krisi rychle dostávaly do finanční krise a jejich zadluženost značně vzrostla. Přitom deflační politika nejenže značně zhodnocovala poválečné vklady a nemovitý majetek, ale také dluhy, jimiž byly průmyslové a obchodní podniky zavázány bankám. Nehodnotná koruna vypůjčená v době poválečné musela být nyní splácena korunou vyšší hodnoty. Bylo vypočteno, že deflace znamenala totéž, jako kdyby dluhy byly zvýšeny o 15 miliard Kč. Váha dluhů vzrostla deflací asi o polovinu. To mělo pochopitelně za následek vzrůst závislosti průmyslu a obchodu na bankách, jejichž moc značně vzrostla. Odhaduje se, že po skončení krise, v letech 1923 až 1924, kontrolovaly banky 70—80 % všech akciových společností v Československu. Krise a deflační politika tedy významně posílila panství finančního kapitálu v československém hospodářství.

**Deflace — nástroj konkurenčního boje finančního kapitálu**

Deflační politika byla rovněž nástrojem konkurenčního boje jednotlivých skupin buržoasie, který se v období krise značně zostřil. Její ostří bylo namířeno proti vývozním odvětvím našeho hospodářství, jejichž konkurenční schopnost na zahraničních trzích byla zhodnocením koruny podvázána. Vzestupem koruny zdražené československé zboží nemohlo konkurovat výrobkům států s inflační měnou, jako bylo na příklad Německo. Mnohé objednávky z ci-

[27] *Statistická příručka RČS*, sv. II, Praha 1925, str. 213.

ziny byly stornovány. Československý vývoz klesl v letech krise o více než 45 %.[28] Situace těchto odvětví byla dále zhoršena ještě tím, že cizí zboží mohlo snadněji pronikat i na vnitřní československý trh, kde úspěšně konkurovalo výrobkům domácím.

Pokles cen, který si vzestup československé měny vynutil, nemohl ani zdaleka vyrovnat ztráty, k nimž došlo. Ve skutečnosti koupěschopná poptávka klesala dále, a to jak pro snížení životní úrovně nejširších mas, tak také proto, že spotřebitelé, očekávajíce další pokles cen, zadržovali nákup na dobu příznivější, až ceny ještě více klesnou.

Zhodnocením měny, deflační politikou, která odpovídala zájmům těžkého průmyslu, jehož koncerny — a zejména Živnobanka — vyšly z krise značně posíleny, byla nejvíce zasažena vývozní odvětví lehkého průmyslu. Tím byla silně postižena buržoasie německá, která se značně podílela na pohraničním průmyslu textilním, sklářském atd., a průmysl slovenský, který, maje poměrně malý vnitřní trh, byl odkázán do značné míry na vývoz, hlavně do svých tradičních odbytišť v Maďarsku.

### *Odbourávání průmyslu na Slovensku*

**Desindustrializace Slovenska**

Zostřenému konkurenčnímu boji v době krise padl ve velké míře za oběť slabší, finančně nezajištěný průmysl na Slovensku a Zakarpatské Ukrajině. V souvislosti se zúžením trhu a zmenšenými odbytovými možnostmi se výroba udržovala v modernějších a produktivnějších závodech, které byly převážně v českých zemích, zatím co technicky méně vyspělý slovenský průmysl byl zastavován.[29]

Česká buržoasie, tísněná v krisi se všech stran, nepříjemně pociťovala i slabou konkurenci slovenského průmyslu. Český finanční kapitál usiloval o přeměnu Slovenska v agrární přívěsek průmyslových českých zemí a chtěl,

[28] *Deset let Československé republiky*, sv. II, Praha 1928, str. 158 až 159.

[29] Technická zaostalost slovenského průmyslu je patrna na příklad z následujících dat: na jednoho dělníka připadalo ve slovenských dolech a hutích 1,5 HP, zatím co v českých zemích 3 HP, v kovoprůmyslu 2,1 HP proti 2,8 v českých zemích atd. (*Slovenský priemysl roku 1929*, Bratislava 1930, str. 14.) Tato zaostalost však nebyla hlavním důvodem pro odbourávání slovenského průmyslu; rozhodující roli zde hrály konkurenční zájmy a poměr sil jednotlivých skupin buržoasie.

jak prohlásil V. Široký, »konzervovať Slovensko na úrovni zaostalej agrárnej krajiny«.[30]

Česká buržoasie prováděla organisační racionalisaci průmyslu v zemi na úkor Slovenska a jeho pracujícího lidu, který desindustrialisací nejvíce trpěl. Marně slovenské dělnictvo protestovalo proti tomuto vykrádání své země. Česká buržoasie využívala finanční slabosti slovenského průmyslu a její vláda ani v nejmenším nepřispěla ke zlepšení situace. Celní válka s Maďarskem znemožňovala slovenskému průmyslu udržet si svá odbytiště v Uhrách. Státní podpory a zakázky byly poskytovány výhradně českým firmám. Kromě toho vysoké dopravní sazby a nevýhodná dopravní síť na Slovensku znemožňovaly slovenským továrnám uplatnit své zboží na jiných trzích. Konkurenční schopnost slovenského průmyslu byla tak podvázána. Český kapitál toho využíval k zatlačení slovenské a zejména maďarské buržoasie a k posílení svých posic na Slovensku.

Následky odbourání průmyslu na Slovensku nebyly pro tamní buržoasii, respektive velkoburžoasii, ani zdaleka tak katastrofální, jak by se na první pohled zdálo. Ztráty měli obvykle menší podnikatelé. Velké podniky si ve většině případů vymohly odškodnění a náhrady, čímž alespoň zčásti kompensovaly omezení nebo ztrátu zisků ze svých podniků. Kromě toho se mnohde jednalo o podniky, do nichž jejich majitelé neměli přílišné chuti investovat, aby je přizpůsobili novým konkurenčním podmínkám. Příkladem toho, že odbourání průmyslu na Slovensku neznamenalo přílišné ztráty pro majitele těchto podniků, byla Rimamuránská společnost, která ovládala většinu slovenského železářství. Na nátlak českého železářského kartelu odprodala mu svou výrobní kvotu za mnohamilionové odstupné a podíl na akciích českých podniků a přenesla svou výrobu ze Slovenska do Maďarska, kde mohla podnikat za výhodnějších podmínek.[31]

Zatím co sociální demokracie dusila nespokojenost dělnictva nad těmito kapitalistickými čachry, KSČ se postavila do čela boje slovenských dělníků proti rabování země.

Většina průmyslových podniků na Slovensku a Zakar-

[30] V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, Bratislava 1952, str. 172.

[31] J. Kramer, *K dejinám priemyslu na Slovensku za prvej ČSR*, Bratislava 1955, str. 72—91.

patské Ukrajině, nebyla-li úplně nucena zastavit výrobu, pracovala omezeně s velmi malým procentem využití své výrobní kapacity. Byla celá odvětví, v nichž výrobní kapacita byla využita sotva na 10 %. Velmi dobře tuto situaci vystihuje zpráva zemské skupiny Svazu slovenských průmyslníků z roku 1923, v níž se praví: »Stav průmyslu byl roku 1923 poměrně lepší než roku 1922. V poměru k mírovým letům bylo však jeho postavení ještě mimořádně zlé... Na Slovensku pracovaly podniky jen ve výjimečných případech s využitím své plné kapacity a jestliže počet těchto podniků odhadneme na 10—15, myslíme, že jsme jejich počet zveličili.«[32]

**Odbourání slovenského těžkého průmyslu**

Ze všech odvětví byl nejvíce postižen slovenský těžký průmysl, který byl v letech poválečné hospodářské krise téměř úplně likvidován. Těžba uhlí stagnovala a k nepatrnému zvýšení došlo až v roce 1923 pod vlivem vyřazení porurského uhelného průmyslu. Těžba rud se na Slovensku snížila přímo katastrofálně; v letech 1921—1922 byl tento pokles u železné rudy 65,6 %, u železného kyzu o 73,6 procenta, u manganové rudy o 36,1 %, u antimonové rudy o 74,9 %, těžba rtuti ustala úplně.[33] Z pěti železných hutí, pracujících na Slovensku v roce 1921, čtyři zastavily v roce 1922 činnost.[34] Rovněž výroba kovoprůmyslu byla podstatně omezena a počet dělníků sedmi největších slovenských strojíren klesl v roce 1923 proti roku 1921 na necelou polovinu.[35] Jedno z nejvýznamnějších odvětví slovenského hospodářství — dřevařský průmysl — bylo v krisi přivedeno do naprostého úpadku. Vývoz jeho produktů, pokud vůbec existoval, se omezil jen na surové dřevo. Krise silně postihla vyspělý a známý průmysl nábytkářský.[36] Z deseti podniků papírenského průmyslu pracovaly v roce 1922 jen dva a teprve stávka ve Švédsku počátkem roku 1923 umožnila uvést do provozu další tři. Rovněž slovenský textilní průmysl byl velmi těžce postižen deflační politikou. Ještě počátkem roku 1922 pracoval na 75 % předválečné kapacity, ale už v únoru 1922 začal pokles. Za-

[32] *O priemysle Slovenska 1923*, Bratislava 1924, str. 9.
[33] *Slovenský priemysl roku 1929*, Bratislava 1930, str. 22.
[34] Tamtéž, str. 27.
[35] Tamtéž, str. 31.
[36] *O priemysle Slovenska 1923*, Bratislava 1924, str. 36—45; *Slovenský priemysl roku 1929*, Bratislava 1930, str. 37.

městnanost klesla v roce 1923 průměrně na 52 % předválečného stavu.[37]

Poněkud lepší situace byla jen v zemědělském průmyslu, který byl vesměs spojen v koncernové útvary s českým agrárním kapitálem a podílel se na jeho ziscích. Třebaže i zde nastalo v průběhu krise jisté zhoršení, bylo mnohem menší než na příklad v těžkém průmyslu.

Ještě horší než na Slovensku byla situace na Zakarpatsku. Největší zdejší odvětví — dřevařský průmysl — pracovalo po celou dobu velmi omezeně. Většina pil, podobně jako cihelen, zastavila práci už v roce 1921. Tři železárny existující na Zakarpatsku nepracovaly po celou dobu krise (jen jediná z nich vyráběla v r. 1923 šest měsíců). Za této situace povolovala československá vláda značný dovoz cihel a dřeva z Rumunska a poskytla mu i výhodné podmínky pro dovoz minerálních vod, ačkoliv svaljavský průmysl minerálních vod nepracoval.[38] Odbourání slabého průmyslu na Zakarpatské Ukrajině mělo katastrofální následky pro tamní dělnictvo, které žilo v nepředstavitelně bídných poměrech. O tom svědčí skutečnost, uváděná I. N. Melnikovovou v její studii o Zakarpatské Ukrajině v letech 1921—1924, že v r. 1923 bylo zde 90 % nezaměstnaných.[39]

**Zbídačení slovenské dělnické třídy**

Zanikání celých průmyslových odvětví na Slovensku, omezování výroby a celá kolonisátorská politika českého finančního kapitálu vyvolávala pochopitelně nespokojenost značné části slovenské buržoasie. Avšak desindustrialisací Slovenska byla nejvíce postižena dělnická třída, jež žila v neuvěřitelně těžkých sociálních poměrech. Nezaměstnanost byla na Slovensku poměrně mnohem vyšší než v českých zemích. Dokonce i mzdy slovenských dělníků byly značně nižší než v Čechách. U horníků na příklad činil tento rozdíl 32—43 %.[40] Pracovní podmínky na Slovensku byly nesrovnatelně horší než v českých zemích. Kolektivní smlouvy, placené dovolené, závodní výbory, osmihodinová pracovní doba — všechny tyto vymoženosti vydobyté českou dělnickou třídou byly tehdy na Slovensku výjimkou.

**Vystěhovalectví**

Ze Slovenska a Zakarpatska plynul do ciziny neustálý

[37] *O priemysle Slovenska 1923*, Bratislava 1924, *Slovenský priemysl roku 1929*, Bratislava 1930, str. 25—27.

[38] V. Olivová, *Postavení dělnické třídy v ČSR v letech 1921—1923*, ČČH, roč. II, Praha 1954, čís. 2, str. 199.

[39] *Sovětská věda — Historie*, roč. III, Praha 1953, č. 6, str. 846.

[40] *Statistická příručka RČS*, sv. II, Praha 1925, str. 578—579.

proud vystěhovalců, kteří v USA, Francii a j. hledali to, co jim jejich vlast nedávala — práci a obživu. Jen v letech 1922—1923 se vystěhovalo ze Slovenska přes 33.000 lidí,[41] nepočítaje v to 150.000 dělníků, kteří se, jak píše V. Šrobár, každoročně hlásili na sezónní práce do ciziny.[42] Obyvatelstvo Zakarpatské Ukrajiny, které tvořilo 3,5 % obyvatelstva ČSR, se na vystěhovalectví podílelo 16 %.[43]

### *Nápor buržoasie na životní úroveň lidových mas*

**Kapitalistická racionalisace**

Porážka dělnické třídy v prosinci 1920 a vznik hospodářské krise daly buržoasii příležitost k rozsáhlému náporu na životní úroveň pracujícího lidu. Buržoasie se ve snaze o překonání krise orientuje na provádění racionalisace. Už v roce 1922 je zřízen zvláštní výzkumný ústav pro otázky racionalisace. Programem racionalisace se stal značně rozšířený americký sborník »Ztráty v průmyslové výrobě a jak jim čelit«, jehož spoluautorem byl i president USA Hoover.

V Československu nebyla tehdy prováděna racionalisace technická, nýbrž organisační a hlavně sociální. Nejvyšší její vymožeností bylo zavádění snižovaných akordních mzdových sazeb, které měly dělníka vybičovat k vyššímu výkonu. Výsledkem těchto metod byl podstatný vzrůst pracovního výkonu, rychlý sestup podílu mzdy na ceně výrobku a pokles reálných mezd. Velmi zřetelně je to vidět na příklad v dolech:

Racionalisace v hornictví v letech 1921—1923[44]

| Rok | Výkon dělníka v q za směnu | Mzda za q v Kč | Průměrná mzda za směnu v Kč |
|---|---|---|---|
| 1921 | 6,49 | 10,51 | 70,74 |
| 1922 | 7,25 | 8,60 | 66,12 |
| 1923 | 8,79 | 5,69 | 42,86 |

Obdobné tendence k intensifikaci práce se vyskytují ve všech odvětvích výroby. Sociální racionalisace byla nejdůležitějším receptem kapitalistů na »ozdravění« výroby.

**Nezaměstnanost**

Jedním z hlavních následků poklesu průmyslové výroby za krise a intensivně prováděné racionalisace byl ohromný

[41] *Statistická příručka RČS*, sv. IV, Praha 1932, str. 41.
[42] Šrobár, *Politický problém Slovenska*, Praha 1926, str. 30.
[43] *Sovětská věda — Historie*, roč. III, Praha 1953, č. 6, str. 846.
[44] *Dělník, Věstník horníků*, roč. 1925, č. 22.

vzrůst nezaměstnanosti. V Československu už od převratu existovala stálá armáda nezaměstnaných, jejíž rozsah v letech krise silně stoupl. Podle značně neúplných oficiálních statistik bylo už v polovině roku 1921 v ČSR na 100.000 nezaměstnaných. V druhé polovině roku 1922 se počet nezaměstnaných pohybuje kolem 300.000 a v lednu 1923 dosáhl vrcholu — 441.000.[45] K tomu nutno připočítat i značný počet polozaměstnaných, neboť mnoho podniků pracovalo jen několik dnů v týdnu.

Při tom postavení nezaměstnaných dělníků bylo neuvěřitelně bídné. Vyplácení podpor v nezaměstnanosti bylo neustále omezováno a bylo z něho vyřazováno stále více kategorií dělnictva. Rozhodně nebylo podporováno více jak 50 % nezaměstnaných, při čemž v některých údobích se tento krajně nepříznivý poměr ještě zhoršil. Pravda chudoby popisuje jednu z mnoha tehdejších demonstrací nezaměstnaných ve Zvoleni 26. května 1923: »Bolo hrozné pozerať na to. Deti s pláčom pýtaly chleba . . ., ženy vyprávaly pánu županovi, ukazujúc na deti, aby pozrel . . . ako vyzerajú, že ráno dostávajú len krumple bez masti a lipový čaj, v najlepšom prípade čiernu kávu, na obed to isté a na večeru tiež to isté, alebo nič.«[46]

**Snižování mezd**

Avšak buržoasie neprováděla jen racionalisaci a netlačila na zvyšování intensity práce, nýbrž usilovala především o podstatné snížení mezd. Hlavním úkolem deflační politiky bylo dát podnět ke značnému snížení mezd pod záminkou, že jen takto lze dosíci zmírnění drahoty a poklesu cen. Vedle toho, že základní mzdy byly v letech krise sníženy v průměru o 20—30 % a v některých odvětvích až o 40 a 50 %, byly odstraněny nebo silně omezeny nejrůznější příplatky ke mzdám — za přesčasovou práci, příspěvek ošacovací a j.[47] V letech 1922—1923 byly na příklad jen na Slovensku sníženy mzdy v cukrovarech od července 1922 do července 1923 o 43 %, na pilách (vyjma Pohroní) od května 1922 do září 1923 o 45 %, ve škrobárnách v září 1922 o 40 %, ve sklárnách v říjnu 1922 o 5—25 %, v železnorudných dolech od prosince 1922 do září 1923 o 35 % atd.[48]

[45] V. Olivová, *Postavení dělnické třídy v ČSR v letech 1921—1923*, ČČH, roč. II, Praha 1954, čís. 2, str. 207—208.

[46] J. Kramer, *K dejinám priemyslu na Slovensku za prvej ČSR*, Bratislava 1955, str. 109.

[47] V. Olivová, *Postavení dělnické třídy v ČSR v letech 1921—1923*, ČČH, roč. II, Praha 1954, čís. 2, str. 204.

[48] *O priemysle Slovenska 1923*, Bratislava 1924, str. 49—50.

**Úroveň reálných mezd**

V letech krise došlo sice k určitému poklesu cen (podle velkoobchodního indexu profesora Mildschuha o 32 %[49]), avšak reálná mzda byla přesto asi o jednu třetinu nižší než před válkou.[50] Podle šetření Mezinárodního úřadu práce bylo Československo v úrovni reálných mezd mezi evropskými zeměmi až na čtrnáctém místě a za ním následovalo jen Polsko, Italie, Rakousko a Portugalsko. Kupní síla mzdy skandinávského dělníka byla vyšší o 50 %, v zemích s velkým koloniálním panstvím byla dvoj- až trojnásobná.[51]

**Absolutní zbídačení dělnické třídy**

Zároveň buržoasie soustavně útočila na osmihodinovou pracovní dobu, kterou se jí však na rozdíl od řady jiných kapitalistických zemí nepodařilo pro odpor proletariátu odstranit. Hledaly se tedy cesty k obcházení zákona. Do pracovní doby byly vsunovány přestávky, aby pracovní výkonnost neklesala, nebo byla zaváděna práce v denním úkolu, jako na příklad v roce 1922 u Bati, čímž byla pracovní doba obvykle prodloužena na deset hodin denně. V některých oblastech a odvětvích (na příklad cihelnách) byla pracovní doba prodlužována naprosto veřejně.[52] Vyskytovala se i pracovní doba šestnácti- až sedmnáctihodinová, jako tomu bylo u trenčínských lesních dělníků či v ručních cihelnách na Pardubicku.[53]

V období krise se zvýšilo absolutní zbídačení dělnické třídy. I v naprosto neúplných statistikách úrazových pojišťoven můžeme sledovat vzestup úrazovosti — následek racionalisace. Počet úrazů vzrostl v roce 1923 proti roku 1920 o více jak 27 %.[54] Úmrtnost na tuberkulosu v tomto období silně vzrůstala. MUDr Procházka, bývalý ministr zdravotnictví v úřednické vládě, končil svůj článek o bytových poměrech v Praze v »Národní politice« slovy: »Jsou v Praze byty, jež se uprázdnily dvakráte (t. j. od roku 1918) s tím, že jejich obyvatelé vymřeli tuberkulosou.«[55] Vysoké činže a naprostý nedostatek bytů měl za následek dnes neuvěřitelně nízkou bytovou kulturu pracujících vrstev.

[49] N. S. Žekulin, *Československá měna od reformy dra Rašína až do zřízení Československé národní banky*, Praha 1927, str. 138.
[50] V. Olivová, *Postavení dělnické třídy v ČSR v letech 1921—1923*, ČČH, roč. II, Praha 1954, čís. 2, str. 216.
[51] Tamtéž.
[52] Tamtéž, str. 206—207.
[53] *Zpráva o úřední činnosti živnostenských inspektorů v roce 1921*, Praha 1922, str. 102.
[54] *Statistická příručka RČS*, sv. III, Praha 1928, str. 178.
[55] V. Olivová, *Postavení dělnické třídy v ČSR v letech 1921—1923*, ČČH, roč. II, Praha 1954, čís. 2, str. 219—220.

Jednou z cest, kterých používala buržoasie ke snižování životní úrovně pracujícího lidu, byla daňová politika. Daňové zatížení obyvatelstva vzrostlo přímo neuvěřitelně. Jen v prvém roce krise, v roce 1921, zvětšilo se daňové břemeno připadající na jednoho obyvatele o 57 %.[56] Při ustavičně se zvyšujícím daňovém zatížení nutno mít navíc v paměti neustále prosazovanou tendenci zvyšování podílu nepřímých daní placených převážně pracujícími na daňovém výnosu za současného poklesu podílu daní přímých placených majetnými vrstvami.

**Daňová politika**

Zvyšující se daňové zatížení nezasahovalo jen dělnickou třídu, ale také střední vrstvy, beztak už silně krisí postižené. Daňovým břemenem byl rovněž značně zatížen venkovský pracující lid.

Sociální důsledky krise dolehly s plnou silou i na pracující rolnictvo. Diferenciace na venkově se značně prohloubila. Drobní a střední rolníci byli zbídačeni. To je patrné ze vzrůstu počtu exekucí na nemovitosti, které postihovaly především pracující rolníky. Počet úředně povolovaných exekucí na nemovitosti stoupl od roku 1920 do roku 1923 asi 3,5krát.[57]

**Důsledky krise na venkově**

Tomuto procesu nemohlo zabránit provádění pozemkové reformy, ba právě naopak — svými důsledky tomu napomáhalo. Buržoasie, které se pomocí pozemkové reformy podařilo v období revoluční vlny odtrhnout pracující rolnictvo od jeho přirozeného spojence — proletariátu, nepotřebovala nyní už pozemkovou reformu jako sociální vějičku pro rolníky. Vítězství nad proletariátem využila k tomu, aby prosadila pro sebe výhodný způsob provádění pozemkové reformy. Na základě řady doplňovacích zákonů byla konfiskovaná půda předávána přídělcům prodejem. Agrární velmoži, kteří ovládli Pozemkový úřad, využívali hladu po půdě k tomu, aby stupňovali poplatky za půdu přidělenou drobným rolníkům. To mělo za následek růst zadlužení pracujících rolníků u spořitelen a kulackých lichvářů. Počet dlužníků v Československu vzrostl jen v letech 1922—1923 4,5krát.[58] Na tomto vzestupu se značně podílel venkovský lid. Při tom úvěr byl mnoha drobným rolníkům nedostupný a ti byli nuceni používat pachtu, jímž byli připoutáni k velkostatku. Pracující rolník byl opředen celou sítí nejrůznějš-

**Provádění pozemkové reformy**

[56] *Statistická příručka RČS*, sv. II, Praha 1925, str. 489.
[57] Tamtéž, str. 325.
[58] Tamtéž, str. 329.

ších hospodářských agrárních institucí, ponejvíce družstev, na nichž byl stále více závislý. Drobné rolnictvo velmi brzy vystřízlivělo z ilusí o pozemkové reformě. Ve »Směrnicích k agrární otázce«, přijatých II. sjezdem KSČ v roce 1924, se zdůrazňovalo: »Jestliže ještě před třemi lety venkovský lid měl důvěru v provádění měšťácké pozemkové reformy, jestliže důsledky zdánlivé zemědělské konjunktury vytvářely politické ovzduší příznivé řešení pozemkové reformy ve smyslu politického agrarismu, je nutno konstatovati, že situace se mezitím podstatně změnila. Masy venkovského lidu trpce pociťují, že byly zklamány a že ani nedostatečné zákony o pozemkové reformě nejsou dodržovány.«[59]

Pozemková reforma uvolnila cestu k proniknutí finančního kapitálu na venkov. Pozemkový úřad ovládaný agrárnickou buržoasií postupoval tak, jak naznačoval v jednom ze svých projevů v roce 1922 agrárnický předák Vraný. Řekl tehdy, že rolníci nemohou počítat s většími příděly konfiskované půdy, která bude vesměs rozdělena na zbytkové statky. Nízké ceny půdy přidělované různým agrárnickým a jiným prominentům umožnily vytvoření silné vrstvy nových statkářů, kteří se stali oporou buržoasní moci na venkově. Zároveň uskutečňováním pozemkové reformy sledovala agrární buržoasie i zájmy svého konkurenčního boje proti šlechtě a buržoasii nečeských národů. Rafinovanou kolonisací a odpíráním půdy rolníkům jiných národností prohlubovala pozemková reforma i národnostní útisk.

Komunistický poslanec Gati na příklad ve své parlamentní řeči 9. III. 1924 uvedl, že z dosud přidělených 44.000 kat. jiter bylo v pozemkové reformě na Zakarpatské Ukrajině přiděleno domácím žadatelům jen 9000 jiter.[60] Mnoho dokladů o persekučním postupu vůči německým žadatelům při rozdělování půdy v pohraničí uvedli ve svých interpelacích i poslanci německých stran.

[59] Sborník *Založení Komunistické strany Československa*, SNPL, Praha 1954, str. 176—177.

[60] V. Mencl, *K historii II. sjezdu KSČ*, ČČH, roč. III, Praha 1955, čís. 4, str. 563.

III

## POČÁTKY UPEVŇOVÁNÍ BURŽOASNÍHO PANSTVÍ A TŘÍDNÍ BOJE V LETECH 1921—1922

### *Útok buržoasie proti vymoženostem revolučního období*

Porážka prosincové generální stávky umožnila buržoasii v roce 1921 upevnit a zajistit své panství a nastoupit do útoku proti vymoženostem revolučního období.

**Persekuce dělnického hnutí po prosincové porážce**

Začala nejtvrdší persekuce dělnického hnutí. Černého vláda suspendovala v některých oblastech země řadu ústavních svobod a vyhlásila stanné právo. Bylo zatčeno přes tři tisíce účastníků generální stávky. Většina z nich byla obviněna z velezrady. Se souhlasem sociální demokracie, jejíž tisk denuncoval dělníky a požadoval nejostřejší represálie, byla v lednu 1921 zastavena působnost porot a obžalovaní dělníci byli postaveni před výjimečné senáty.

Řadou procesů s »velezrádci«, dělnickými funkcionáři, chtěla buržoasie diskreditovat vzrůstající komunistické hnutí a najít ospravedlnění pro své persekuční tažení. Na základě podvržených dokladů, aniž jim bylo obvinění dokázáno, byli obžalovaní dělníci odsouzeni celkem k 655 letům žaláře.[61] Tím však bylo dosaženo pravého opaku. Obvinění se před soudy hrdě přiznávali k svému přesvědčení. Zvlášť silně zapůsobil největší z těchto procesů, proces s revolučními pracovníky Kladenska, v jejichž čele stál A. Zápotocký. Jeho statečné vystoupení přeměnilo lavici souzených v tribunu obžaloby kapitalismu a nadšeného přiznání k myšlenkám komunismu.

Persekuční tažení se soustředilo proti mladému komunistickému hnutí. Veškerý majetek strany, po právu jí náležející, byl buržoasními úřady násilně předán pravicově socialistickým vůdcům. Skoro všechny dělnické domy a politické a odborové fondy byly levici odňaty. Byla rozpuštěna řada organisací komunistické mládeže. Schůze strany byly zakazovány, řeči komunistických poslanců censurovány a dokonce byl vydán zákaz nošení odznaků KSČ.

Současně s tím rozpoutala buržoasie v součinnosti s reformisty nenávistnou pomlouvačnou kampaň proti revolučnímu hnutí. Podnět k této kampani dal Masaryk ve svém

61 *Slovo k dělníkům, kteří zůstali po roztržce strany v československé sociální demokracii*, Praha 1925, str. 20.



UK OLOMOUC

novoročním projevu, kde děkoval Černému za odražení »neoprávněného útoku na náš mladý stát« — tak nazýval hrdinnou prosincovou generální stávku. Nejhorší pomluvy proti levici chrlil sociálšovinistický tisk, jenž vydával levici za »protinárodní agenturu Moskvy« korumpovanou cizími penězi.

**Rozštěpení masových organisací reformisty**

Nejtěžší rány revolučnímu hnutí zasadila buržoasie pomocí reformistických vůdců, kteří podnikli rozbíječský útok proti dosud jednotným masovým organisacím, jež byly mocnou zbraní proletariátu. Smyslem těchto škůdcovských manévrů pravice bylo jednak zachránit alespoň část vlivu na masy dělnické třídy a udržet si organisační posice pro jeho případné další rozšíření, jednak oslabit a podlomit akceschopnost celého revolučního dělnického hnutí.

Jednou z prvních masových organisací dělnické třídy, v níž po prosincových událostech došlo k rozkolu, bylo dělnické tělovýchovné hnutí. Svaz dělnických tělocvičných jednot, čítající tehdy na 200.000 členů, byl veden pravičáky, kteří na připravované dělnické olympiádě v létě 1921 chtěli dokázat, že většina dělnictva stojí za sociální demokracií. Proti tomu se zvedl mezi členstvem, většinou levicově orientovaným, odpor. Pravicové vedení DTJ vyloučilo řadu jednot stavějících se za svolání mimořádného sjezdu, který měl zvolit nové vedení odpovídající smýšlení členstva. Sta vyloučených jednot krátce poté, v květnu 1921, vytvořilo vlastní organisaci — Federaci dělnických tělocvičných jednot (FDTJ), která se stala významnou základnou proletářského tělovýchovného hnutí.

Stejný proces probíhal i v jiných masových organisacích, jako na příklad ve spotřebních družstvech a v hnutí bezvěrců.

**Rozbití rolnických organisací sociální demokracie**

Velmi významnou událostí, která silně poškodila revoluční hnutí v Československu, byl krach rolnických organisací seskupených kolem sociální demokracie. Nesprávná politika sociální demokracie v poměru k rolnictvu přinesla své výsledky. Pracující rolnictvo se stalo průběhem revolučních let 1918—1920 zálohou buržoasie. Agrární straně se podařilo toho využít a postavit proti sobě pracující rolníky a dělnickou třídu.

To se odrazilo i v rolnických organisacích sociální demokracie, které se ocitly v roce 1921 před zánikem. I v této chvíli však pravicové vedení sociální demokracie spatřovalo největší nebezpečí v tom, že by stoupenci levice mohli

ovládnout trosky těchto rolnických organisací. Bez ohledu na to, že zničí jedinou rolnickou organisaci přimykající se k proletariátu, provedlo ve Svazu domkářů a malorolníků násilně rozkol a vyloučilo z něho komunisty. Svaz se tím prakticky rozpadl, organisační základna pro pronikání dělnické politiky mezi pracující rolnictvo byla zničena a doména agrární strany na venkově se tím ještě více upevnila.

Mladé komunistické hnutí tak bylo postaveno před jeden z nejtěžších úkolů v celém tomto období. Jedinou základnou práce KSČ na venkově se stalo hnutí zemědělských dělníků. Jejich tíživé sociální postavení, hrozba ztráty beztak bídné existence parcelací velkostatků, nemožnost podílet se na pozemkové reformě pro nedostatek prostředků k zakoupení přídělu půdy a k dalšímu hospodaření — to vše se odrazilo v silné radikalisaci zemědělských dělníků. Tím se také vysvětluje, proč se pravičákům nepodařilo ovládnout mocný, dvousettisícový odborový Svaz zemědělských a lesních dělníků, v jehož vedení značně převažovali stoupenci levice. KSČ velmi rychle pochopila, že v tomto Svazu má jedinou základnu k proniknutí na vesnici a usilovala soustředit kolem něho zbytky bývalých rolnických organisací sociální demokracie. Vedení strany se na podzim 1921 rozhodlo vytvořit ze Svazu zemědělských dělníků, vyloučených organisací Svazu malorolníků a členů reformistických zemědělských družstev, kteří se postavili proti pravici, Federaci zemědělských organisací, která se měla stát nástrojem pronikání KSČ na vesnici.

Toto správné rozhodnutí ovšem vyžadovalo vypracovat správný leninský rolnický program s přihlédnutím ke všem zvláštnostem vývoje našeho venkova, začít s agitační a propagandistickou prací na venkově a především probojovat myšlenku svazku dělníků a rolníků v řadách samé strany, jejíž členstvo bylo z dob sociální demokracie zatíženo přezíravým stavovským postojem k rolnické otázce, a překonat zakořeněnou nechuť členů strany k práci na venkově. Splnit tento úkol v celku však strana v tehdejší době ještě nedokázala, i když dosáhla některých úspěchů v práci mezi rolníky, zejména na Slovensku a Zakarpatsku.

**Neúspěch buržoasního persekučního tažení**

Celé tažení buržoasní reakce spojené s reformistickými vůdci, které mělo zabránit upevnění revolučního hnutí a vytvoření komunistické strany, sice tento proces nesmírně ztížilo, avšak svého hlavního cíle nedosáhlo. Nepodařilo se totiž ani podkopat masový vliv levice, ani zastavit zákonitý

a nutný proces její přeměny v komunistickou stranu. Její vznik, který tvoří osu politického vývoje roku 1921, byl pádnou odpovědí československého proletariátu buržoasii. Založení Komunistické strany Československa bylo jedním z nejvýznamnějších mezníků celých novodobých našich dějin. V ní vytvořil si československý proletariát za bratrské pomoci ruských komunistů a celé Komunistické internacionály onu sílu, která jej neúchylně vedla cestou revolučního třídního boje až ke konečnému vítězství. V mladé komunistické straně — přes všechny její chyby, které byly nedostatky růstu — stanula v čele československého proletariátu síla schopná organisovat jeho bojový ústup a klást tuhý odpor protilidové, reakční politice vládnoucí buržoasie.

**Odbourávání revolučních vymožeností**

Reakční kruhy v čele s Černého úřednickou vládou, kterým síla československého proletariátu znemožnila v roce 1921 uskutečnit plán na zahnání mladého komunistického hnutí do illegality, energicky prováděly kurs na odbourání vymožeností pracujících z revolučního údobí let 1918—1920. Jejich linie byla výrazem upevňování buržoasního panství. Jedním z prvních opatření tohoto druhu byl útok proti osmihodinové pracovní době. Buržoasie se ještě neodvážila ji zrušit, ale usilovala o vytvoření předpokladů pro to a o legalisaci možností obcházet tento zákon. V červenci 1921 byla schválena novelisace zmíněného zákona, podle níž bylo umožněno prodloužit pracovní dobu v zemědělství a v zemědělském průmyslu podle potřeby. Odstranit osmihodinovou pracovní dobu se však buržoasii v ČSR nepodařilo.

19. VII. 1921 schválilo Národní shromáždění zákon o zavedení t. zv. gentského systému podpor v nezaměstnanosti.[62] Tím boj buržoasie proti státním podporám v nezaměstnanost vrcholil. Vyplácení podpor v nezaměstnanosti bylo přeneseno na odborové organisace, kterým úřady dodatečně část vyplacených podpor uhrazovaly svým příspěvkem. Počet dělníků pobírajících podporu byl podstatně zmenšen, čímž se buržoasní stát zbavoval do značné míry velkých nákladů a zároveň získával možnost ovlivňovat odborové organisace. Pro ostrý odpor dělnictva se však vláda neodvážila vydat k tomuto zákonu prováděcí nařízení a státní podpory v nezaměstnanosti zůstaly ještě zachovány.

[62] Jeho název pochází od belgického města Gentu, kde byl zaveden v roce 1901. Byl uzákoněn v řadě západoevropských zemí — v Dánsku, Holandsku, Belgii a j.

Proto počátkem srpna 1921 je uskutečněna zatímní úprava podpor v nezaměstnanosti. Tato úprava jednak značně zúžila okruh dělníků, kteří na ně měli nárok, jednak zkracovala dobu vyplácení podpor a konečně obsahovala i ustanovení, podle něhož byl nezaměstnaný povinen přijmout jakoukoli (i nouzovou) práci.

V téže době byl přijat i zákon o závodních výborech, který podstatně omezoval rozsáhlou pravomoc závodních rad vzniklých v revolučních letech 1918—1920. Pro jeho ráz je typické, že i pojem závodní rada, připomínající nenáviděný ruský sovět, byl ze zákonu vypuštěn. Závodní rady zůstaly jen v hornictví, ovšem jejich pravomoc byla stejně nepatrná jako jinde. Závodní výbory byly degradovány na bezprávné orgány. Měly jen právo »spolupůsobit« při propouštění zaměstnanců a zkoumat podnikové bilance. Rovněž volená dělnická samospráva v orgánech dělnického pojištění, která existovala i za Rakouska, byla zrušena a nahrazena jmenovanými správními komisemi.

Za součinnosti reformistických stran schválilo Národní shromáždění 6. VIII. 1921 t. zv. zákon o útisku. Zákonu předcházela demagogická kampaň buržoasních stran, které vydávaly obranné akce dělnictva proti lichvářům, keťasům, stávkokazům a pod. za »rudý teror«. Zákon o útisku měl tomuto »teroru« učinit přítrž, t. j. měl omezit svobodu odborových organisací, dělnických shromáždění a demonstrací. Stávkokazům ponejvíce z řad žlutých, zaměstnavatelských »odborů« poskytoval zákonnou ochranu a dělníky proti nim bojující vydával trestním sankcím. Jeho ustanovení byla namířena i proti opposici v řadách reformistických organisací, která měla být pod záminkou boje proti »rudému teroru« umlčena. Bylo příznačné, že tohoto zákona, reformisty tak vychvalovaného, bylo po prvé použito v roce 1922 proti sociálně demokratickým odborářům v západních Čechách, kteří se stavěli proti zakládání žlutých odborů na závodech.

V zájmu upevnění a rozšíření moci policejně byrokratického aparátu byla v roce 1921 učiněna některá opatření k omezení pravomoci samosprávy, jejíž politický význam beztak už značně poklesl tím, že volená zastupitelstva byla nahrazována »dočasně« jmenovanými správními komisemi. Buržoasii se hlavně jednalo o snížení samosprávných břemen, které ji v mnohých obcích, kde se uplatňovali zástupci pracujících, značně zatěžovaly. Proto útok proti samosprá-

vě byl veden hlavně na poli finančním. Kompetence obecních zastupitelstev tu byla podstatně okleštěna, aby i zde byl pracujícím znemožněn vliv na správu veřejných věcí.

Jak patrno ze stručného výčtu hlavních politických opatření Černého úřednické vlády, jedná se o celou rozsáhlou, plánovitě prováděnou ofensivu, pomocí níž měl být veřejný život v Československu zaveden do »normálních«, t. j. kapitalistických, kolejí.

**Benešova vláda**

Dělnické hnutí oslabené prosincovou porážkou nebylo s to klást ofensivě vítězné buržoasie v první polovině roku 1921 takový odpor jako v letech předchozích. Zároveň se politické poměry alespoň částečně konsolidovaly a pro úřednickou vládu byla v parlamentě vytvořena stálá většina. To vzbudilo v buržoasním politickém táboře přesvědčení, že Černého vláda, která pro kapitalisty vykonala »černou« práci, může už být nahrazena vládou parlamentní, jíž by se politické strany mohly otevřeně účastnit. Zdálo se, že dochází na slova buržoasní »Národní politiky«, která kdysi napsala: »Kabinet pana Černého musí být pevným dotud, dokud se likviduje u nás bolševictví . . .«[63]

Koncem léta 1921 započal vůdce největší české strany, agrární, Švehla, jednání o vytvoření nové vlády. Ukázalo se však, že situace pro to ještě zcela neuzrála. Švehla »onemocněl« a 26. IX. byla jmenována smíšená vláda Benešova (t. j. vláda, v níž vedle zástupců politických stran — agrární, lidové, národně socialistické a sociálně demokratické — byli také »odborníci«). Nejvýznačnější z nich — Černý — se stal ministrem vnitra.

**T. zv. »pětka«**

Benešova vláda byla politicky usměrňována t. zv. »pětkou«, oligarchickou skupinou vůdců největších českých buržoasních a reformistických stran (agrární, lidové, národně demokratické, sociálně demokratické a národně socialistické). Navenek vystupovala »pětka« jako poloparlamentní útvar, jakožto sbor vedoucích činitelů parlamentních klubů, kteří měli koordinovat a zajišťovat hladký průběh parlamentních prací. Ve skutečnosti se »pětka« zdaleka neomezovala na režii »demokratických« čachrů, ústupků a kompromisů mezi jednotlivými buržoasními stranami, či na udržování poslušnosti jednotlivých poslanců. Ač ani tato stránka její činnosti nebyla bezvýznamná, hlavním jejím úkolem bylo v součinnosti s Masarykem a předáky českého

[63] *Večerník Rudého práva*, 12. I. 1921.

finančního kapitálu určovat obsah a zaměření vládní politiky.

»Filosof demokracie« Masaryk také velmi dobře tuto protidemokratickou povahu »pětky« pochopil. To je patrno z jednoho jeho výroku: »Jako v jiných demokraciích, i u nás parlament sám ze sebe vytvořuje zvláštní vedoucí orgány. V poslední době vznikl takový orgán v Pětce. Mě tento pokus... velmi zajímá. Parlamentní plenum není místo pro práci a přemýšlení, jeho funkce je docela jiná(!). Skutečná práce se bude vždycky odbývat ve výborech a v těchto zase menšími orgány a nezřídka jednotlivci...«[64]

Funkce vlády a parlamentu byla skutečně naprosto jiná. Tyto nejvyšší vládní orgány »demokratické« republiky byly ve skutečnosti jenom kulisou určenou pro klamání mas. Za ní působila a rozhodovala oligarchická diktatura vůdců jednotlivých stran, jejichž stranické rozdíly účast v »pětce« úplně stírala. »Pětka« prováděla jen to, co bylo v zájmu finančního kapitálu. V historii celé předmnichovské republiky je málo tak jasných příkladů podřízenosti státu velkokapitálu, málo takových ran buržoasně demokratickým ilusím mas, jakým byla působnost »pětky«.

**Úloha »Hradu«**

Mezi členy »pětky« i ministry Benešovy vlády tvořili většinu oddaní stoupenci Masaryka nebo alespoň lidé mu velmi blízcí. Pro tuto skupinu se vžil název »Hrad«. »Hradní« skupina představovala jakýsi politický štáb velkoburžoasie, který rozhodným způsobem ovlivňoval a dirigoval buržoasní politiku. »Hrad,« řekl Kl. Gottwald, »je politickým exponentem finančního kapitálu, jenž s jeho pomocí uplatňuje svůj politický vliv ve všech buržoasních stranách, zejména sociálfašistických. Hrad rozkládá staré tradiční politické formace a přeskupuje politické síly buržoasie.«[65]

Potřeba takového orgánu, který byl československou zvláštností, vyplynula ze složitých podmínek ostrých třídních a národnostních rozporů, v nichž musela buržoasní politika působit, a ze zvláštností buržoasního stranického systému v ČSR. Stranický systém Československa se totiž vyznačoval dělením politických skupin buržoasie podle národností a v rámci nich dále podle principu »stavovského«.

Každá z buržoasních politických stran a skupin obhajovala dílčí, partikulární interesy, užší proti celkovým, obecným zájmům buržoasie jako třídy. To pak vynucovalo exis-

64 T. G. Masaryk, *Cesta demokracie*, sv. IV, str. 210.
65 Kl. Gottwald, *Spisy*, sv. II, Svoboda, Praha 1951, str. 22.

tenci takové skupiny, která by přihlížela především k celkovým třídním zájmům buržoasie, zejména pak k zájmům nejmocnější její vrstvy — finančního kapitálu, a s jejich hlediska usměrňovala postup jednotlivých stran. A tyto obecné, třídní zájmy buržoasie vůbec a finanční oligarchie zvlášť v měšťáckém politickém táboře vyjadřovala nejúplněji a nejlépe právě skupina »Hradu«.

»Hradní« klice nebyla tato role svěřena náhodou a neprosadila se bez boje se skupinami odmítajícími autoritu »Hradu« uznat. »Hrad« měl však řadu předpokladů pro to, aby sehrál vedoucí úlohu v buržoasním politickém táboře. Jeho představitelé byli za války v čele československého »odboje« a osvědčili se jako spolehliví zastánci zájmů buržoasie. Vzhledem ke své minulosti a »demokratické«, »humanitářsko-sociální« frazeologii se těšili značné důvěře mezi středními vrstvami, inteligencí, maloburžoasií i některými částmi dělnictva a byli pokládáni za nacionálně umírněnou a tolerantní skupinu. Zvláště cenný byl silný vliv »Hradu« v reformistických stranách. Díky úzkému sepětí s vládnoucími kruhy západních velmocí si »Hrad« postupně vybudoval dominující posici v zahraniční politice Československa, z níž mohl ovlivňovat i politiku vnitřní. »Hrad« měl vždy důvěru rozhodujících kruhů československé buržoasie, jež se projevovala mimo jiné v tom, že jeho lidé (jako například Beneš) byli neustále členy vlád, ať už jednotlivé politické strany, v nichž působili, byly v opozici či nikoliv.

Nástup »Hradu« do čela buržoasního politického tábora právě v tak napjaté době, kdy se rozhodovalo o třídním charakteru nového státu, kdy celá situace vyžadovala od každé skupiny a směru více méně otevřené přiznání, na čí straně stojí, měl také svou druhou stránku. Byl tím dán základ k odhalení buržoasní příslušnosti této skupiny v očích dělnické třídy a všech pracujících, objektivní podklad k tomu, aby se lid zbavil ilusí o její povaze a prohlédl její frazeologii, aby po podkopání posic sociáldemokratismu mohl být zlomen i zhoubný ideologický vliv masarykismu na lidové masy.

»Hradní« skupina, která se formuje v období popřevratovém, měla svou tradici již v době předválečné. Už tehdy totiž Masaryk usiloval rozmístěním svých přívrženců po všech měšťanských stranách získat rozhodující vliv na celou českou buržoasní politiku. Proto také se nesnaží v osvobozeném státě obnovit svou předválečnou realistic-

kou stranu, ale hledí její stoupence dostat do všech politických stran, aby tam prosazovali jeho politické záměry. V politických poměrech nového státu byly pro uplatnění tohoto plánu vytvořeny vhodné podmínky. A tak Beneš vstupuje do národně socialistické strany, Herben a j. do národní demokracie, Šrobár k agrárníkům, Dérer do sociální demokracie atd.

V roce 1921 dostává tato skupina ve spolupráci s Preissem pevnější tvar vytvořením t. zv. »nové maffie«, jejíž základní kádr tvoří bývalí realisté či hlasisté.

»Nová maffie« složená z předních měšťáckých politiků a představitelů finančního kapitálu (Preiss, Husák, Hartmann, Švehla, Černý, Engliš, Malypetr, Jaroslav Stránský, Bechyně, Šrobár, Hampl, Krofta, Šrámek, Klofáč a j.) se vesměs scházela u dr. Preisse. »Pan president,« zaznamenal si kancléř Šámal, »souhlasil s těmito občasnými schůzkami a vytkl, že si představuje, jak už se o tom zmiňoval, obnovenou maffii ve formě jakési neoficielní „státní rady".«[66]

### *Zostření nacionálních rozporů*

**Diktatura »všenárodní koalice« české buržoasie**

Vládní systém Československa, tak jak se utvořil v letech poválečných a jak byl představován i vládami Černého a Beneše, se vyznačoval tím, že politická moc byla zcela soustředěna v rukou české buržoasie ve spolupráci s »čechoslovakistickou« částí buržoasie slovenské.

Monopolu politické moci využívala česká buržoasie k plnění řady důležitých úkolů, které byly v politických thesích V. sjezdu KSČ charakterisovány takto: »Vytlačit velkoburžoasii bývalých vládnoucích národů (německou a maďarskou) i z jejích vedoucích posic hospodářských a zajistit si tak přednostní právo na vykořisťování pracujících mas; ze dvou různorodých hospodářských částí (Slovensko-Zakarpatsko—historické země) utvořit jeden hospodářský celek, rozšířit svoji sociální basi i na slovenskou buržoasii a asimilovat pokud možno největší její část; v procesu tohoto boje a v procesu zvýšeného vykořisťování pracujících vrstev všech národů zajistit si úlohu hospodářského i politického hegemona v tomto státu, stát se koncentračním bodem sil buržoasie všech národností v Československu.«[67]

66 *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, Orbis, Praha 1953, str. 86.

67 Sborník *Za bolševickou orientaci KSČ*, SNPL, Praha 1954, str. 160.

V této politice pokračovala i Benešova vláda, která se opírala o všenárodní koalici českých buržoasních stran a vylučovala z účasti na moci buržoasii nečeských národností.

Politika české buržoasie směřující k oslabení posic jejích nacionálních konkurentů spolu s řadou faktorů mezinárodní povahy, jako byla existence silných rozporů mezi vítězi a poraženými, versailleský systém a j., činila vzájemný poměr české a nečeské buržoasie stále krajně napjatým, zvláště když porážka proletariátu umožňovala volnější rozvoj konkurenčního boje, který již nebyl brzděn obavami z revolučního hnutí lidových mas tak jako v období předcházejícím. Téměř každé vládní opatření všenárodní koalice vedle toho, že bylo namířeno především proti pracujícím masám, mělo také svůj nacionální osten.

**Politika německé buržoasie**

Nejbouřlivější byla nacionální oposice německé buržoasie, jež byla ze všech buržoasních skupin potlačených národností nejvyspělejší. Po zřízení samostatného československého státu vrcholil na počátku dvacátých let dlouhotrvající proces postupného zatlačování pohraniční německé buržoasie buržoasií českou. To hnalo německou buržoasii v Československu k nejextrémnější opoziční politice, do níž vkládala naděje na zachování svých posic. Pokusy »hradní« skupiny, zejména Masaryka o zlepšení česko-německých vztahů, diktované především obavami z revoluční aktivity lidových mas, která vyžadovala maximální koncentraci buržoasních sil, skončily neúspěchem. Na jaře 1921 navázal Masaryk styk s předákem německých agrárníků Křepkem, jehož prostřednictvím navrhl německým stranám jednání. Klub německých poslanců však tuto nabídku pod vlivem nacionalistických stran za vedení dr. Lodgmanna odmítl.

V létě 1921 došlo v pohraničí k řadě nacionálních srážek. Němečtí poslanci na to reagovali obstrukcí v parlamentě a nakonec vůbec odmítli účast na sněmovních jednáních. Do sněmovny a senátu se vrátili později na nátlak umírněného křídla. Přestože v německém politickém táboře byly už silné aktivistické směry naléhající na spolupráci s českou buržoasií, převládal stále vliv krajně nacionalistických skupin. To se projevilo na př. v tom, že všechny německé strany odmítly podporovat Benešovu vládu. Vůdce německých nacionálů dr. Lodgmann v období zostřeného boje v souvislosti s vládním návrhem o postátnění teplické dráhy v parlamentní řeči přímo prohlásil za nejvyšší »národní« povinnost Němců v ČSR — velezradu.

Mnohem složitější byla situace v slovenské politice. Slovenská buržoasie jsoucí v ostrém konkurenčním boji s buržoasií maďarskou a na druhé straně tísněna silným revolučním hnutím vlastního lidu spatřovala v době popřevratové jediné východisko ve spolupráci s českou buržoasií. Další vývoj a hlavně porážka revolučních sil v roce 1920 urychlil diferenciaci v slovenském politickém táboře.

**Diferenciace ve slovenské buržoasii**

Slovenská velkoburžoasie, která byla úzce spojena s českým kapitálem a zesílila při provádění pozemkové reformy, pokračovala ve spolupráci s buržoasií českou. Její politická representace — agrární strana — se stala exponentem imperialistické expanse českého finančního kapitálu na Slovensku. Tím také ztratila vliv na radikalisující se slovenskou drobnou buržoasii, maloměšťáctvo a nespokojený pracující lid. Přitom, jak napsal Kl. Gottwald, »proletářské hnutí nedovedlo patřičně podchytit tuto vlnu všeobecné nespokojenosti«.[68]

Toho využila druhá část slovenské buržoasie seskupená kolem luďácké strany, která v roce 1921 dovršila svůj obrat k opposici. V listopadu vystoupili hlinkovští poslanci ze společného klubu s českými lidovci a postavili se do opposice proti vládě.

**Politika slovenské opoziční buržoasie**

Tato část buržoasie měla nemálo důvodů k nespokojenosti. Kořistnická politika českého kapitálu na Slovensku podlamovala její posice. Znepokojovala ji revoluční aktivita slovenského lidu a zejména jeho spojení s bojujícím českým proletariátem. Obávala se, že vedení nespokojených mas zklamaných zradou sociální demokracie (která zejména na Slovensku rychle zburžoasněla), by se mohla chopit komunistická strana. Opoziční politika jí dávala mnohem větší možnosti k uchvácení vlivu na masy.

K tomu měla na Slovensku vhodné podmínky, neboť všechny vrstvy slovenského obyvatelstva byly nespokojeny. Situace slovenského dělnictva byla mimořádně těžká. Pracující rolnictvo trpící hladem po půdě bylo pozemkovou reformou zklamáno. Slovenská inteligence byla zatlačována českými úředníky a učiteli, kteří přicházeli na Slovensko. Její katolická část a zejména kněžstvo žárlivě sledovaly, že rozhodující posice na Slovensku byly obsazeny evangelíky prosazovanými Šrobárem. Zároveň byly znepokojeny obavami o církevní majetek a duchovní nadvládu proniká-

[68] Kl. Gottwald, *Spisy*, sv. I, SNPL, Praha 1953, str. 272.

ním českého »volnomyšlenkářství« a »kacířského ducha« na Slovensko.

Hlinkovci se snažili šovinistickou a klerikální demagogií, pro jejíž uplatnění byly na Slovensku příznivé poměry, využít nespokojenosti slovenského lidu pro svůj konkurenční boj s buržoasií českou a znemožnit, aby tato nespokojenost podpořila revoluční hnutí. Andrej Hlinka prohlašoval: »Neustanem v borbe, neoddychnem si v práci dotial', kým to červené Slovensko neprerobím na Slovensko bielé.«[69]

Klerikalismus a úzkoprsý, separatistický protičeský nacionalismus koncentrující se v heslu slovenské autonomie měl tedy dopomoci hlinkovcům k získání masového vlivu. Autonomistické plány vypracované l'uďáckými politiky (Juriga, Labay, Tuka) v roce 1921 směřovaly k rozsáhlé federalisaci Československa a k oslabení vzájemných československých vztahů a odpovídaly snahám horthyovského Maďarska o znovuovládnutí Slovenska. Se skutečným právem na sebeurčení, o nějž se v duchu proletářského internacionalismu a boje proti buržoasnímu nacionalismu později zasazovala KSČ, neměly pochopitelně nic společného. Byly výrazem toho, že vedení HSLS bylo ovlivněno agenty maďarské velkoburžoasie, jejichž typickým představitelem byl Tuka, který vstoupil do HSLS v roce 1921. Tuka byl exponentem maďarské církevní hierarchie, která ve spolupráci s Vatikánem usilovala o obnovu habsburského trůnu v Maďarsku a o obnovu bývalých Uher. Navázal styky s cizími reakčními živly v zahraničí, aby u nich získal podporu pro své dalekosáhlé protičeskoslovenské plány. Maďarské buržoasii se prostřednictvím Tukova křídla podařilo to, oč usilovala už od převratu — ovládnout l'uďáckou stranu a přeměnit ji v nástroj svého konkurenčního boje s buržoasií českou, aby získala možnost přimět českou buržoasii k větší ústupnosti vůči svým požadavkům. Jejím konečným cílem byla obnova maďarské nadvlády na Slovensku.

**Zostření nacionálního útisku v ČSR**

Jak patrno, byly v tomto období vztahy mezi buržoasií českou a buržoasií potlačených národů v ČSR velmi napjaté. V konkurenčním boji jednotlivých nacionálních skupin buržoasie, který v souhrnu národnostní otázky hrál vcelku druhořadou roli, se ventilovaly tyto problémy především proto, že revoluční dělnické hnutí a jeho strana nedokázaly tehdy ještě překonat vliv buržoasního nacionalismu na

[69] *Andrej Hlinka — vôdca slovenského národa*, Trnava 1934, str. 20.

masy a stát se hegemonem v jejich boji za národní práva a proti nacionálnímu útlaku. Vždyť konečně národnostní útisk nepostihoval tak buržoasii, ale dotýkal se především pracujících mas nečeských národů. Je hlavně postihovala čechisace školství, utlačovatelské jazykové zákonodárství, preferování českých úředníků a zaměstnanců ve státních službách a pod. Při tom útlak administrativní a kulturní nebyl hlavní formou nacionálního útisku v Československu; tou byl útlak sociální. A právě v období hospodářské krise podstatně vzrostlo vykořisťování a útlak pracujícího lidu nečeských národností, jehož životní úroveň klesla hlouběji než v oblastech českých. Nejnázornějším dokladem toho jsou už zmíněné sociální poměry na Slovensku a na Zakarpatské Ukrajině, kde byla zřízena tvrdá a bezohledná vojenská diktatura. A na tomto růstu vykořisťování a útlaku pracujícího lidu potlačených národností měla opoziční slovenská a německá buržoasie nemenší zájem než buržoasie česká. A zároveň jí tato okolnost ještě usnadňovala ovlivnění »vlastního« lidu buržoasním nacionalismem.

**Podpora protilidové politiky menšinovou**

V boji za odbourávání vymožeností revolučního období a převalení tíhy krise na bedra dělnické třídy a pracujících mas nutno spatřovat moment, který spojoval českou buržoasii s jejími nacionálními konkurenty. V tomto směru panovala mezi všemi skupinami buržoasie naprostá shoda. Proto také pokusy o sjednocení kapitalistických organisací (svazů průmyslníků, bank a j.), které se dály v roce 1921, byly velmi brzy korunovány úspěchem. Už v roce 1922 byla k organisaci protilidové ofensivy vytvořena konfederace zaměstnavatelských organisací, v jejímž rámci dochází k sjednocení jednotlivých složek české, německé i slovenské buržoasie.

Nápor proti dělnictvu, který podnikala česká buržoasie v čele s Benešovou vládou, byl podporován i nečeskou buržoasií, která s netajenými sympatiemi sledovala snahy o stabilisaci kapitalistických pořádků a potlačení revolučního hnutí.

### *Třídní boje v letech 1921—1922*

**Konec socialisace**

Pro směr buržoasní politiky této doby bylo příznačné, že Benešova vláda skoncovala se socialisací. Formálně sice ve vládním programu socialisace obsažena byla, ale jen jako naprosto neškodné heslo. Právě tak pojímal socialisaci

i Masaryk, když hovořil k dělníkům plzeňské Škodovky: »Já vím velice dobře, že každý z nás potřebuje mít nějaké všeobecné heslo, které by zabralo jeho fantasii, obrazotvornost. Člověk nežije jen chlebem, jak bylo řečeno, nýbrž my potřebujeme toho, čemu říkáme prostonárodně a starosvětsky — ideje. Tyto ideje připouštějí všeobecná hesla. Toho všeho potřebujeme. Takové heslo a dobré heslo je socialisace.«[70] Změnit socialisační program v celkem neškodné heslo dodávající buržoasní diktatuře zdání pokrokovosti — to byla politika buržoasie v době, kdy zvítězila ve svém boji nad proletariátem, avšak pro nezajištěnost svého panství nepovažovala situaci za zcela zralou k tomu, aby otevřeně proti socialisaci vystoupila. Skutečná socialisace byla však pohřbena v nekonečných anketách — v jedné z nich se na příklad vyslovil proti socialisaci těžkého průmyslu Hampl — a nakonec potichu odložena ad acta.

**Buržoasní nápor na dělnické mzdy**

Hlavním úkolem Benešovy vlády bylo pokračovat ve »stabilisačním« díle vlády Černého. Snížením platů státních zaměstnanců dala podnět k zahájení všeobecného útoku finančního kapitálu na životní úroveň dělnické třídy a na její základní sociální vymoženosti.

Už v roce 1920 vytyčili mluvčí Svazu průmyslníků požadavek t. zv. stabilisace mezd, t. j. zastavení vzestupu mzdové hladiny. Ve skutečnosti nešlo jen o zastavení růstu mezd, ale o jejich podstatné snížení, které bylo odůvodňováno potřebou zmírnit drahotu. Z počátku byly odbourávány různé příplatky (ošacovací, drahotní a j.) zavedené v předcházejících letech. V druhé polovině roku 1921 už začíná nástup na základní mzdy. To se projevuje ve statistickém zachycení důvodů stávek. Jestliže až dosud nejčastějším důvodem stávek byl požadavek zvýšení mezd, v roce 1921 se stále častěji objevují obranné boje proti snižování mezd.

Svaz průmyslníků dává svým členům pokyn neustupovat při mzdových bojích, jako tomu bylo v revolučních letech 1918—1920. Tato skutečnost má ovšem dalekosáhlé politické důsledky. Jestliže předchozí postup buržoasie napomáhal vzniku nejrůznějších nacionálních ilusí — hlavně mezi zaostalými vrstvami české dělnické třídy — o tom, že český kapitalista je vůči svému dělníkovi uznalejší než kapitalista německý, nyní tyto iluse padají. Zřetelně se ukazuje, že

[70] M. Cihlář, *K vývoji státní správy v ČSR*, Orbis, Praha 1953.

ústupky české buržoasie byly vyvolány jen strachem před mocným rozmachem revolučního hnutí a že nyní, když buržoasie zvítězila, postupují čeští kapitalisté proti dělnictvu právě tak ostře, ne-li ostřeji, jako německá buržoasie před válkou.

Buržoasie si vybrala pro svou ofensivu vhodnou dobu Bojeschopnost proletariátu po porážce prosincové generální stávky roku 1920 dočasně klesla. Dělnická třída, která teprve sbírala své síly k novým bojům, byla zrádcovskou činností pravicových reformistických vůdců rozpolcena. Část dělnictva zklamána sociální demokracií upadla do zhoubného indiferentismu a pasivity. Mladá komunistická strana, která ve svých řadách soustředila výkvět revolučního dělnictva, byla ihned po svém ustavení vydána nejtvrdší persekuci a teprve v praxi třídních bojů začala nabývat zkušeností. Nebyla proto s to zvládnout všechny úkoly postavené před ni rozvojem třídního boje. Teprve na základě vlastních zkušeností a za pomoci Komunistické internacionály se mohla přetvořit ve stranu nového typu, schopnou úspěšně vést proletariát v nejtvrdších bojích.

Buržoasie si byla velmi dobře vědoma, že vše to vyžaduje jistého času a zahájila svou ofensivu s pevným rozhodnutím tento čas dělnické třídě neposkytnout. Nebyla s to pochopit, že právě tím pro ni nežádoucí proces revolucionisování dělnického hnutí a pronikání komunistických idejí do jeho řad konec konců urychluje. Svůj nápor začala buržoasie v době, kdy se sociální postavení pracujících mas považlivě zhoršilo. Od počátku roku 1921 silně vzrostla nezaměstnanost. Podpory v nezaměstnanosti byly značně omezovány. Na dělnickou třídu těžce doléhala zásobovací krise způsobená spekulacemi kulaků a statkářů a machinacemi státního obilního ústavu. Právě toto zhoršení životní úrovně bylo důležitým faktorem podněcujícím dělnickou třídu, aby na nápor buržoasie odpověděla rozmachem stávkového boje.

**Stávkové boje v roce 1921**

Stávková hnutí, i když nedosáhla rozsahu let předchozích, měla stále ještě i po porážce prosincové stávky po celou první polovinu roku 1921 převážně ofensivní ráz. Jen za první tři měsíce roku 1921 propuklo téměř sto stávek v kovoprůmyslu, mezi stavbaři a textiláky a dělnictvem Zakarpatské Ukrajiny.

Několikeré rozbití jednání o uzavření kolektivní smlouvy zástupci zaměstnavatelů mělo za následek mocnou vše-

obecnou stávku zemědělských dělníků, která vznikla pod vedením levicového Svazu zemědělských a lesních dělníků 15. dubna na Slovensku. Stávky se zúčastnilo přes 160.000 dělníků. Jednotně vedený boj skončil přes veškerou persekuci se strany úřadů a štvanice reformistů vítězstvím dělnictva.

Velmi napjatá situace byla v kovoprůmyslu, neboť kapitalisté spatřovali ve zlomení odporu kovodělníků jeden z hlavních předpokladů pro úspěch své ofensivy. Prvním projevem tohoto napětí byly známé události krompašské v roce 1921, kde došlo ke střelbě četníků do demonstrujícího dělnictva. Tragická krompašská srážka dělníků s ozbrojenou mocí státu ukázala silné zostření protikladů mezi oběma bojujícími stranami — odhodlanost dělnictva postavit se na odpor kapitalistické ofensivě i neústupnost buržoasie. Pohřeb obětí krompašské střelby, který se změnil v mohutnou demonstraci proti buržoasii, ukázal, jak velké zásoby revoluční energie a odhodlanosti jsou v dělnictvu skryty. Dalším projevem této napjaté situace byl velký mzdový boj kovodělníků, který propukl v Praze v květnu 1921 a jehož se zúčastnilo přes 26.000 stávkujících. Stávka rovněž skončila vítězstvím dělnictva.

Novým v těchto bojích je houževnatý nápor kapitalistů podporovaných celým státním aparátem i zaprodanými reformistickými sekretáři. To je odlišuje od stávek v předcházejícím období. Zároveň to ukazuje, že tyto boje jsou jen předehrou k vážnějším srážkám.

Prvním větším bojem, v němž byli stávkující poraženi, byla stávka bankovních zaměstnanců v červnu 1921. Sama stávka, v níž se dostaly do boje s buržoasií ty vrstvy zaměstnanců, na něž buržoasie až dosud měla silný vliv, byla zřetelným dokladem silného zostření třídních protikladů. Pražská dělnická třída, která tento boj sledovala s velkou pozorností, prokázala svou pomocí vrstvě, jež až dosud na její vlastní boj pohlížela nepříznivě, vysoký stupeň politické uvědomělosti. Rovněž mzdový boj kovodělníků Plzeňska a Hradecka skončil neúspěchem. Také sklářům a dřevařským dělníkům byly sníženy mzdy.

Tento obrat se odráží ve výsledcích stávek, které byly statisticky sledovány:

Výsledek stávek a výluk v letech 1919—1921 v procentech[71]

| Rok | kladný | částečný | záporný |
|---|---|---|---|
| 1919 | 28,7 | 51,4 | 19,9 |
| 1920 | 26,7 | 55,7 | 17,6 |
| 1921 | 15,2 | 50,4 | 34,4 |

Zatím co v roce 1920 v každých šesti stávkách dosáhli dělníci vítězství a toliko v jedné byli poraženi, v roce 1921 je tento poměr obrácený.[72]

**Obrat ve vývoji třídních bojů v roce 1922**

V posledních měsících roku 1921 se rozvíjí tuhý zápas textilních dělníků proti snížení mzdy, za něhož mnohé továrny byly obsazeny četnictvem. Výsledky stávky byly nevelké — byl vybojován toliko vánoční přídavek. Tato tvrdá stávka byla však příznakem jisté změny ve vývoji třídních bojů; určitý odliv, který nastal v polovině roku 1921, je postupně překonáván a obranné boje dělnictva nabývají na síle a šířce, zasahují stále větší počet závodů.

Význačným rysem bojů byla pevná jednota dělnictva, která byla výsledkem usilovného boje KSČ za uplatnění a prosazení nové taktiky Komunistické internacionály — taktiky jednotné fronty. Jednotná fronta vyjadřovala základní životní zájmy dělnické třídy, a proto tato myšlenka nacházela příznivý ohlas mezi indiferentními a reformistickými dělníky a poměrně rychle mezi ně pronikala.

V té době počínají kapitalisté nápor proti nejpevnějším a nejodolnějším oddílům dělnické třídy — horníkům a kovodělníkům, jejichž porážka představovala důležitý předpoklad úspěchu celé protidělnické ofensivy.

**Stávky horníků v zimě 1921 a 1922**

Přelom let 1921—1922 byl zcela ve znamení velkých stávkových bojů horníků. Počátkem prosince 1921 vytyčili ostravští uhlobaroni požadavek podstatného snížení mezd a odstranění řady hornických vymožeností. Horníci podporování KSČ vstoupili do stávky. Buržoasie dala obsadit doly četnictvem. Její hlavní zbraní proti stávce byli však reformisté, kteří využili organisační nepřipravenosti strany a zejména její slabé práce v odborech a zmocnili se vedení stávky. Sjednali pak pro horníky nevýhodný kompromis

71 G. Reif, *Statistika stávek a výluk*, Praha 1924, str. 27.

72 *Zpráva o úřední činnosti živnostenských inspektorů v roce 1921*, Praha 1922, str. 173.

s uhlobarony. S tímto ujednáním vpadli stávkujícím do zad a podařilo se jim stávku v krátké době ukončit.

Čtyřdenní hornická stávka v prosinci 1921 byla jen předzvěstí dalších bojů. KSČ správně pochopila, že úspěšná obrana dělnictva je možná toliko při uplatnění taktiky jednotné fronty, za jejíž uskutečnění rozvíjela velkou kampaň. Myšlenka jednotné fronty našla mezi dělnictvem příznivou odezvu. O tom svědčí na příklad desetitisícová manifestace brněnských dělníků v lednu 1922. Zahájení boje za jednotnou frontu narazilo však na ostrý odpor reformistických stran, které vydávaly boj KSČ za agitační manévr a snažily se celou kampaň odvolat. Zároveň bylo nutno probojovat tuto novou taktiku i uvnitř strany proti sektářským názorům skupiny »ultralevých«.

Činnost »ultralevých« spolu s tím, že tehdejší vedení strany přezíralo tvoření jednotné fronty »zdola« a omezovalo se převážně na vyjednávání s reformistickými špičkami, ztěžovala nesporně odhalení zrádné úlohy reformistů, jejichž činnost, kterou nelze charakterisovat jinak než jako stávkokazeckou, byla hlavní příčinou tehdejších porážek dělnických bojů.

To se projevilo za druhé stávky horníků, která vznikla v únoru 1922, když uhlobaroni falknovského a po nich i ostravského revíru vystoupili s novými požadavky snížení mezd. Stávka falknovských havířů byla podpořena horníky mosteckého revíru. 2. února byla vyhlášena generální hornická stávka, k níž se přidali vedle zmíněných revírů i horníci Rosic a Slovenska. Celkový počet stávkujících se pohyboval kolem 140—150.000 dělníků. Stávka byla podporována celou pokrokovou veřejností. Učitelé věnovali ze svých snížených platů stávkujícím 125.000 Kč, státní zaměstnanci 10.000 Kč.

KSČ, která měla mezi stávkujícími značný vliv, nebyla s to stávku zvládnout, protože neměla vybudovány své odborové frakce. Toho využili reformisté a opět se snažili strhnout na sebe vedení a využít svých posic k co nejrychlejšímu zakončení boje. Vedení strany zaujalo k reformistům nesprávné, smířlivecké stanovisko projevující se zejména v tom, že se po dobu stávky zřeklo kritiky reformistů.

Tím byla uzavřena cesta k odhalení a znemožnění reformistické zrady. Protože v čele stávky stáli zburžoasnělí reformističtí bonzové, nemohl boj skončit jinak než hubeným kompromisem sjednaným sociálně demokratickými

sekretáři, jímž bylo požadované snížení mezd odloženo o krátkou dobu.

V březnu 1922 nařídili snížení mezd majitelé kovoprůmyslových závodů. Nastala vleklá jednání, která nakonec ztroskotala na neústupnosti kapitalistů. V květnu 1922 se rozhořel mocný mzdový boj 40.000 středočeských kovodělníků. Z popudu KSČ byla 19. V. 1922 v Praze vyhlášena na jejich podporu generální stávka, jíž se zúčastnilo více než 125.000 pracujících. Stávka byla téměř úplná a naprosto ochromila život v městě. Buržoasie byla donucena sáhnout k mimořádným nařízením, kterými byly zakázány stávky ve vodárnách, elektrárnách a podobných podnicích a stávkující měli být vydáni vojenským soudům.

**Stávka středočeských kovodělníků v roce 1922**

Sociální demokraté doporučovali stávkujícím, aby přistoupili na patnáctiprocentní (místo osmnáctiprocentní) snížení mezd. Rozhořčení dělníků však donutilo reformistické předáky, aby své stanovisko zdánlivě revidovali. Pod tlakem vzrůstající touhy mas po jednotě byli nuceni navázat jednání o společném postupu s KSČ, při čemž za zády dělnické veřejnosti připravovali dohodu s kapitalisty.

Značný vliv KSČ v této stávce, která byla jedním z nejvýznačnějších hospodářských bojů na počátku dvacátých let vůbec, ukázal, že se strana dovedla poučit z chyb, jež se vyskytly v předchozích hornických stávkách. Její zásluhou bylo vytyčeno a uskutečněno heslo generální stávky, které spojilo boj kovodělníků s bojem dělnictva jiných odvětví. To byla skutečnost, která nesmírně prohloubila stávku a dala jí mnohem větší pádnost.

V krátké době od února (kdy probíhala velká hornická stávka) do května nebylo ovšem možné překonat všechny nedostatky. Vedení strany se nedokázalo ještě oprostit od jednostranného uplatňování jednotné fronty jen »shora« a ztížilo si tím cestu k odhalení stávkokazeckého postupu reformistů. Reformistickým vůdcům, kteří se už v průběhu stávky pokoušeli rozbít dosud jednotné odbory, se nakonec podařilo zabránit rozšíření stávky do dalších oblastí. Po měsíčním trvání statečného boje dělníků se reformistům zdařilo kompromisní dohodou (snížení mezd »jen« o 10 %) stávku ukončit.

V létě 1922, kdy vypršela platnost únorového kompromisu, vznikl mezi horníky a důlními společnostmi nový konflikt. Uhlobaroni žádali snížení mezd v průměru o 40 až 50 % a prodloužení pracovní doby. Návrh hornických

důvěrníků, kteří byli ochotni přistoupit na 20—25% snížení, nebyl přijat. Na Ostravsku, kde byla situace nejnapjatější, byla provedena rozsáhlá policejní a vojenská opatření. Po několikadenním trvání stávky přistoupili sociální demokraté do značné míry na požadavky kapitalistů a stávku odvolali. Za jejich součinnosti byl likvidován odpor i v ostatních revírech.

V září 1922 vznikla velká a jednotná stávka proti chystanému dvacetiosmiprocentnímu snížení mezd v bratislavských kovodělných závodech. Osvědčeným sociálně demokratickým stávkokazům z řad odborových sekretářů se nepodařilo zanést rozkol mezi jednotně postupující sociálně demokratické a komunistické dělníky. Tu přiskočily na pomoc státní úřady, které sice odmítaly jakoukoli pomoc ničenému slovenskému hospodářství, ale součinnost při útoku na dělnictvo neodmítly. Pomocí provokace byla získána záminka k rozpoutání teroru proti komunistickým funkcionářům stojícím v čele stávky. Stávkující zbaveni svého vedení nakonec v boji podlehli a snížení mezd bylo v plném rozsahu provedeno.

Příčiny porážek dělnické třídy ve velkých mzdových bojích roku 1922 netkvěly však jen v objektivní situaci výhodné pro buržoasní ofensivu. Tyto příčiny byly i subjektivního charakteru, vyplývaly z celkového stavu dělnického hnutí.

Další upevnění myšlenky jednotného odporu dělnictva v období silného rozmachu stávkového hnutí, které nastalo počátkem roku 1922, ohrožovalo totiž úspěch buržoasní ofensivy. V jednotě dělnické třídy spatřovala buržoasie největší nebezpečí a byla rozhodnuta tuto zbraň pomocí zrádných reformistických vůdců z rukou dělníků vyrazit.

### *Rozkol jednotných odborů a boj KSČ proti »ultralevým« sektářům*

**Stav odborového hnutí po roztržce strany**

Když se buržoasii za pomoci zrádných reformistických vůdců podařilo rozrazit jednotu dělnické třídy na poli politickém, orientovala svůj útok proti jednotným odborům. Odborové hnutí v Československu bylo sice značně roztříštěno, neboť téměř každá politická strana měla svou odborovou ústřednu, avšak tato skutečnost neměla tehdy tak negativní následky jako v době pozdější. Bylo to tím, že rozhodující, převážná část odborově organisovaných děl-

níků byla členy sociálně demokratických odborů, které rozhodně ovlivňovaly celé odborové hnutí.

Sociálně demokratické odbory si zachovaly svou jednotu i v době rozkolu politické strany dělnické třídy. Falešnými hesly »neutrality« odborů v tomto zásadním boji v dělnickém hnutí sledovali sociálně demokratičtí sekretáři cíl zachovat si posice v odborech a znemožnit jejich přechod na platformu levice a později KSČ. Strana, i když neovládala vedoucí orgány odborů, v nichž převažovali pravicoví sociální demokraté, měla za sebou značnou část prostých členů a drobných funkcionářů.

V průběhu třídních bojů let 1921—1922 KSČ značně vyrostla. To se odrazilo i na růstu jejího vlivu v masách dělnické třídy. Pravicově socialističtí vůdcové, aby tomuto vývoji čelili, byli nuceni odhodit pláštík odborové »neutrality« a stále otevřeněji směřovali k rozbití jednotných odborů. Už na jaře 1921 zakládá pravičák Piták proti Svazu lučebníků vedenému komunisty odštěpeneckou organisaci. Podobně sociálně demokratický předák Chalupa vytváří vlastní organisaci, když Svaz zemědělských dělníků zvolil vedení ze stoupenců levice. Jiný pravičák Borecký soustavně vylučoval komunisty z Unie železničního dělnictva. Podobných příkladů rozbiječského postupu sociálních demokratů by bylo možno uvést mnoho.

**Rozbiječský postup reformistů v odborech**

Před KSČ byl tím postaven úkol ubránit jednotu odborů a udržet si tak možnost ovlivňovat tak značnou část dělnické třídy, jakou představoval jeden a čtvrt milionu členů jednotných odborů české a německé ústředny.[73]

**»Ultralevá« oposice v KSČ**

Komunistická strana však dosti nepochopila, že vzdát se práce v jednotných masových odborech a snažit se vybudovat ideově vyhraněné revoluční odbory znamená, jak napsal V. I. Lenin, »ponechat nedostatečně vyspělé nebo zaostalé dělnické masy pod vlivem reakčních vůdců, agentů buržoasie, dělnických aristokratů nebo „zburžoasnělých dělníků"«.[74] Nositelem těchto nesprávných sektářských tendencí ve straně byla především »ultralevá« skupina vedená Jílkem a Bolenem. V jejím planém levičáctví — této »dětské nemoci komunismu« — se ve skutečnosti projevovaly netrpělivé obavy z obtíží spojených se soustavnou uvědomovací prací v jednotlivých odborech, pomocí níž

[73] *Odborové organisace zaměstnanců v letech 1921—1927*, Čsl. statistika, sv. 46, Řada XI., Statistika sociální, sešit 2.

[74] V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, sv. II, SNPL, Praha 1955, str. 554.

mohla být celá masa odborově organisovaných dělníků získána pro revoluční politiku. Vůdcové »ultralevých« hlásali snadnější cestu — vytváření vlastních odborů. Kryjíce se zdánlivě radikálními hesly: »dobýt odborů zvenčí«, »nekrmit bonzy« a pod. postupovali tak, že objektivně napomáhali rozbiječským snahám reformistických vůdců.

Odborový sjezd v lednu 1922

Situace se vyhrotila na sjezdu jednotných odborů v lednu 1922 v Praze. Sociální demokraté vynaložili velké úsilí na to, aby sjezd vyzněl v jejich prospěch. Díky tomu, že ovládali vedení mnoha svazů, podařilo se jim nejrůznějšími machinacemi — od vyřazování levicových delegátů až k jmenování jednotlivých svazových delegací — zfalšovat složení sjezdu. To jim usnadnil i postup silného Svazu zemědělských dělníků, který pod vlivem Bolena odmítl platit příspěvky ústředně a dal záminku k vyloučení.

Sjezd pak rozhodl těsnou většinou hlasů odmítnout připojení k Rudé odborové internacionále a schválil členství v reformistické odborové internacionále Amsterodamské. Ukázalo se, že pravice byla na střetnutí v odborech lépe připravena, a proto zvítězila.

V té době se ve straně zostřil boj s »ultralevými« úchylkáři, kteří žádali založení vlastní odborové organisace. Vedení strany však tento sektářský názor odmítlo. V duchu směrnic Rudé odborové internacionály z roku 1921, v nichž se zdůrazňovalo, že úkolem revolučních živlů v odborovém hnutí není, aby »vyrvaly ze všech svazů nejlepší a nejuvědomělejší dělníky a vytvořily malé organisace, nýbrž ... aby, zůstávajíce uvnitř starých odborových svazů, každodenním bojem za revoluční požadavky dělnické třídy svazy tyto revolucionovaly a přeměnily je v nástroj sociální revoluce«,[75] zaujalo už před sjezdem správné stanovisko. Po sjezdu pak správně rozhodlo, že se komunisté podřídí rozhodnutí většiny sjezdu a nebudou vytvářet vlastní odbory. V ostrém boji ve straně, který byl podnícen událostmi v odborech, byla »ultralevá« opozice poražena. Konference KSČ, která se konala v dubnu 1922 v Praze, její názory odsoudila, schválila stanovisko vedení strany a rozhodla urychleným tempem budovat komunistické frakce v odborech.

Rozkol jednotných odborů

Avšak tato rozhodnutí již přišla pozdě. Reformističtí vůdcové, kteří se nyní cítili vítězi, mohli provést svůj plán

[75] V. Soják, *Vývoj odborového hnutí v Československu*, Práce, Praha 1950, str. 51.

na rozbití jednotných odborů. Po vyloučení Svazu zemědělských dělníků byl v červnu 1922 vyloučen Svaz dřevodělníků, který vyslovil souhlas se směrnicemi Rudé odborové internacionály. Z Hamplova svazu kovodělníků byla vyhozena řada skupin vedených komunisty. V červenci 1922 byl vyloučen velký Svaz lučebníků.

Tím se rozkol jednotných odborů stal skutkem. Po rozbití jednoty dělnické třídy na poli politickém reformisté rozrazili jednotu dělnictva i v masových organisacích a udrželi ve svých rukou důležité prostředky ovlivňování proletářských mas. K rozkolu došlo právě v době značného vzestupu třídních bojů, který tím byl podlomen, a vedení dalších hospodářských zápasů dělnictva bylo nesmírně ztíženo. Posice reformistické pravice, těžce oslabené v roce 1920, byly znovu upevněny. Ve vlivu reformistických vůdců v odborových organisacích tkvěla síla sociální demokracie, která rozbitím jednotných odborů poskytla buržoasii službu mimořádného významu.

Pravicovým reformistickým vůdcům se podařilo zachovat si v odborovém hnutí rozhodný vliv. Odtud začala obnova a upevnění otřesených posic reformismu v dělnickém hnutí. A naopak, ve slabosti svého vlivu na odborové hnutí a v nedostatcích odborové práce tkvěl nejpalčivější nedostatek komunistické strany. Podceňování odborové práce ve straně bylo nejjasnějším projevem nedostatečného rozvoje masové politické práce strany v tehdejší době vůbec.

Vyloučeným skupinám a svazům zbylo jediné východisko — vybudovat vlastní odborovou ústřednu. Na brněnské konferenci v říjnu 1922 byly založeny rudé odbory (Mezinárodní všeodborový svaz — MVS), které přes své nedostatky sehrály významnou roli v celém československém dělnickém hnutí.

V roce 1936 hodnotil A. Zápotocký jejich vznik těmito slovy: »MVS vznikl proto, že reformisté jednotné odbory rozbili, stoupence třídně bojovné taktiky z nich vyházeli. Co bylo úkolem MVS? Podchytiti tyto dělníky, aby nepropadli indiferentismu, snažit se provádět správnou, dělnickou, třídně bojovnou politiku na závodech, získávat pro ni dělnické masy v druhých odborových organisacích, vést s druhými organisacemi společné akce, boje a stávky a tak znovu pracovat k sjednocení odborového hnutí, na třídně bojovném podkladě.«[76]

[76] A. Zápotocký, *Boj o jednotu odborů*, Práce, Praha 1949, str. 269.

Vznikem MVS zdaleka nebyl boj za vytvoření nového, revolučního odborového hnutí dokončen, nýbrž teprve započat. Jestliže ve straně, v politickém hnutí proletariátu byl boj za překonání oportunistických tradic nesmírně obtížný, tím těžší byl v odborech, kde tradice reformismu zapustily své kořeny ještě hlouběji. Členstvo nových rudých odborů ještě neprošlo školou revolučního boje a bylo do značné míry v zajetí reformistických představ a předsudků. Ve vedení MVS se zahnízdily zaryté oportunistické živly (Hais, Nádvorník a j.), jejichž vliv musel být teprve v dlouhých a těžkých bojích zlomen. Samo pochopení nového revolučního pojetí odborové práce a jeho uvedení do praxe vyžadovalo delší doby.

**Boj KSČ proti »ultralevé« úchylce**

Rozkolem v řadách jednotných odborů byl dělnické třídě a KSČ značně ztížen odpor proti sílící buržoasní protilidové ofensivě. V této chvíli, která si přímo vynucovala maximální semknutí revolučních sil, vpadají straně do zad »ultraleví« sektáři, kteří se semkli ve frakční opoziční skupinu a stále otevřeněji vystupovali proti vedení strany. Využívajíce chyb stranického vedení, zahájili proti němu pomlouvačnou kampaň. Jejich anarchosyndikalistický »program« odmítal vedení denních zápasů dělnictva, směřoval k přeměně strany v sektu odtrženou od mas. Byl výrazem zoufalého »radikalismu« maloburžoasních částí dělnické třídy a intelektuálských souputníků revolučního hnutí, kteří nepochopili, že nastal odliv revoluční vlny, a zastrašeni obtížemi každodenní drobné revoluční práce, sklouzávali na platformu anarchismu, marných akcí menšiny dělnické třídy, od nichž očekávali revoluční obrat. Objektivně se však jednalo o oportunismus nejhrubšího zrna zakrytý levičáckými frázemi.

Když pak »ultraleví« složili funkce ve vedoucích orgánech strany, začali vydávat svůj frakční časopis a vystupňovali svůj protistranický boj v pokusy o svržení vedení strany, rozhodla konference KSČ v září 1922 vyloučit jejich předáky ze strany. Tomuto rozhodnutí však nepředcházel rozhodný ideový boj, v němž by byly názory »ultralevých« potřeny. Proto Exekutiva Komunistické internacionály a později IV. kongres KI toto předčasné a nepřipravené řešení neschválila, aby nebyl oslaben vliv strany na masy. Frakční činnost »ultralevých« byla však ostře odsouzena a potrestána a straně byl uložen úkol urychleně překonat nedostatky zejména ve vedení masových bojů,

v odborové práci a v uplatňování taktiky jednotné fronty.

Po určitém odlivu, který nastal v bojích dělnické třídy po prosincové porážce, dochází už koncem roku 1921 a zejména pak v roce 1922 k značnému zesílení odporu dělnických mas. Rozsah a intensita obranných bojů se značně zvětšila. Účastní se jich nejen jednotlivé závody, jejichž hnutí mohla buržoasie snadno zneškodnit, nýbrž celé oblasti a odvětví, jež mohly být zlomeny jen s největším úsilím. To se zřetelně odráží na statisíce stávek té doby:

**Výsledky třídních bojů let 1921—1922**

Stávkové hnutí v ČSR v letech 1920—1922[77]

| Rok | Počet stávek | Počet závodů zachvácených stávkami | Počet stávkujících | Počet prostávkovaných dnů |
|---|---|---|---|---|
| 1920 | 590 | 4080 | 491.805 | 2,148.295 |
| 1921 | 424 | 1613 | 183.709 | 1,846.779 |
| 1922 | 263 | 7894 | 437.719 | 3,679.843 |

V r. 1922 se podíl isolovaných bojů jednotlivých závodů snižuje proti roku 1921 o více než polovinu a zároveň jsou stávky stále více úplnější (v roce 1921 se v závodech, které byly zasaženy stávkami, zúčastnilo bojů jen 66 % dělníků, v roce 1922 je jejich počet o 11 % vyšší). Přitom stávky v roce 1922, zejména v dolech a v kovoprůmyslu, jsou houževnatější a úpornější než kdykoliv předtím. Intensita stávkového hnutí převýšila značně stupeň rozmachu boje dosažený v revolučním roce 1920. I když výsledky stávek byly do značné míry neuspokojující a dělnictvo bylo donuceno k mnohým ústupkům vůči požadavkům kapitalistů, přesto mocné stávkové hnutí v roce 1922 zpomalilo tempo buržoasní ofensivy a zároveň ukázalo, jak velké zásoby revoluční energie jsou v masách skryty.

Buržoasie čelila tomuto rozmachu obranných bojů proletariátu nejrůznějšími manévry reformistů (rozkol jednotných odborů), jimž objektivně napomáhala i činnost »ultralevé« oposice v KSČ. To revoluční hnutí značně oslabilo, avšak, jak ukázaly další události, zdaleka ne tak, aby si buržoasie mohla být jista úspěchem svých dalekosáhlých protilidových záměrů. Aby pojistila své vítězství a mohla využít jeho plodů k všestranné stabilisaci svého panství, k tomu musela v podmínkách zostřené mezinárodní situace a rozmachu aktivity dělnického hnutí použít mnohem ostřejších prostředků.

[77] *Statistická příručka RČS*, sv. II, Praha 1925, str. 468—469.

## IV

## VYVRCHOLENÍ BURŽOASNÍ PROTILIDOVÉ OFENSIVY. FORMOVÁNÍ BOLŠEVICKÉ LEVICE V KSČ

### *Zesílení buržoasní protidělnické ofensivy*

**Mezinárodní situace na přelomu 1922—1923**

Konec roku 1922 a počátek roku 1923 se vyznačoval silným zostřením mezinárodní situace. Přes porážku poválečné revoluční vlny zůstávala v Evropě, a to zejména v zemích nejvíce válkou oslabených, napjatá revoluční situace. Buržoasie ve snaze stabilisovat své panství byla často nucena opouštět buržoasně demokratické metody vlády a sáhnout k teroristické, brutální protidělnické diktatuře — k fašismu. V létě 1922 byla poražena generální stávka italského dělnictva a koncem října byl k vládě povolán předák italských fašistů — Mussolini.

V téže době došlo k značnému zostření v mezinárodních vztazích, hlavně k zesílení francouzsko-německých rozporů, jež vyvrcholily okupací Poruří francouzsko-belgickými armádami. Zároveň s tím pokračují protisovětské rejdy západních imperialistů, kteří se nevzdávají nadějí na svržení sovětské moci a zničení prvního socialistického státu na světě. Nebezpečí nové imperialistické války silně vzrostlo. V sousedním Německu dozrávala revoluční krise.

**Zesílení protidělnického náporu buržoasie**

Tato situace se odráží i v Československu. V zimě 1922 až 1923 dosahuje hospodářská krise svého vrcholu. Výroba rapidně klesá, nezaměstnanost silně vzrůstá. Česká buržoasie za nejisté mezinárodní situace, tísněna nacionální oposicí a obávajíc se revolučního hnutí doma i v zahraničí, na druhé straně pak podnícena příkladem fašistického převratu v Italii i svými úspěchy v hospodářských bojích se rozhodla k zostření ofensivy proti pracujícímu lidu zejména na poli politickém. »Směrnice pro nejdůležitější úkoly organisací« přijaté I. sjezdem KSČ v únoru 1923 charakterisují tehdejší poměry takto: »Za této situace musíme počítat s tím, že česká buržoasie, aby bez ohledu na zájmy pracujících *za každou cenu* udržela dosavadní způsob vládnutí, učiní zoufalý výpad proti nám, zdali by se přece jen ještě nepodařilo vysekati se ze slepé uličky a situaci ovládnouti... Nejdříve má býti snížením mezd

sražena hospodářská úroveň dělníků, aby byla vytvořena příznivá půda pro rozhodující boj na poli politickém.«[78]

Švehlova vláda

Součástí příprav tohoto nového útoku proti pracujícím masám byla i změna vlády. Místo Benešovy vlády je v říjnu 1922 jmenována nová vláda »všenárodní« koalice za předsednictví agrárníka Švehly. Jejím jádrem jsou tři největší české buržoasní strany — lidovci, národní demokraté a agrárníci, z nichž zejména poslední podstatně posílili svůj vliv. K nim přistupují i české reformistické strany, z jejichž význačného postavení ve vládě je patrno, za jak důležitou oporu své moci je buržoasie považovala.

Česká buržoasie nemohla totiž jednoduše reformisty odhodit a napodobit lákavý příklad Mussoliniho. V tom jí zabraňovaly složité národnostní poměry, ostrý konkurenční zápas se silnou opoziční buržoasií německou i masový vliv komunistické strany, který činil fašistické převratové plány velmi riskantním podnikem. Za této situace česká buržoasie neupustila od buržoasně demokratického režimu, od vlády opírající se o podporu reformistických stran, která si ještě zachovávala svou politickou působivost.

Úloha reformismu

Radikální fráze reformistů, jejich posice a vliv mezi pracujícími, tento třídní klam — to byla nutná a vlivná opora buržoasního panství. Reformističtí vůdcové, kteří buržoasii poskytovali tak cenné služby v minulých letech, ve své politice třídní zrady pokračovali. »Zapomněli«, že kdysi kladli za podmínku účasti ve vládě provedení socialisačních opatření a přijali ministerská křesla, aby buržoasii poskytli pomoc v rozhodující etapě zápasu o stabilisaci jejího panství. Před dělnickou veřejností i před oposicí ve vlastních stranách tento svůj krok odůvodňovali falešným tvrzením, že jejich účast ve vládě je nejlepší formou obhajoby dělnických zájmů, pro jejichž uplatnění je nutno využít i státu. Známý předák sociální demokracie Bechyně licoměrně prohlašoval: »Tento stát bude mít takový osud, jakou my budeme dělat politiku. Pokládám stát za nástroj; může to být nástroj reakce a nástroj utiskování, ale může to také být nástroj pokroku, sociálního pokroku. My musíme tento nástroj ne rozbít, ale spolu-ovládat.«[79]

78 Sborník, *Založení Komunistické strany Československa*, SNPL, Praha 1954, str. 150.

79 M. Cihlář, *K vývoji státní správy v ČSR*, Orbis, Praha 1953, str. 296—297.

Úkolem Švehlovy vlády bylo vytvořit všechny předpoklady pro trvalou stabilisaci buržoasního panství, zbavit KSČ legality, terorem potlačit revoluční hnutí, upevnit vedoucí postavení české buržoasie ve státě, a tím i posici Československa navenek. To také dala bez obalu najevo v prohlášení svého předsedy — Švehly. »Vláda,« řekl Švehla, »pokládá se za dost silnou, aby uhájila autoritu a zájem státu v každých okolnostech a aby chránila orgány výkonné při konání jejich povinnosti.«[80]

**Persekuční tažení proti KSČ**

Její politické záměry naznačené ve zmíněném vládním prohlášení se brzy projevily v zostření persekuce revolučního hnutí a hlavně KSČ. Už v srpnu 1922 přinesl deník »28. říjen« zprávu, že ve vládnoucích kruzích se na popud vedení sociální demokracie uvažuje o rozpuštění KSČ. Jak dalece byla tato zpráva pravdivá, ukázalo Právo lidu, když přineslo výmluvný přehled persekuce komunistického hnutí v jiných zemích a v závěru naznačilo, že zde má Československo hledat svůj vzor.

Buržoasie ovšem nemohla rovnou vyrazit proti KSČ. Pokouší se proto nejprve oslabit její vliv zostřenou persekucí masových organisací. Koncem roku 1922 je rozpuštěno ústředí Komunistického svazu mládeže, pronásledovány jsou i jednoty FDTJ. Ze země je vypovězena řada komunistických funkcionářů, hlavně německé a maďarské národnosti, jimž nebylo pod malichernými záminkami uděleno státní občanství.

Persekuční tažení proti revolučnímu hnutí, jež se zesiluje za Švehlovy vlády, nebylo ničím náhodným. Svědčilo o tom, že československá buržoasie nemůže vystačit s běžnými prostředky buržoasní demokracie a je nucena stále více je kombinovat s opatřeními vysloveně fašistického charakteru. I v Československu se zvýšené třídní napětí odráží v pronikání a růstu fašisačních tendencí.

### *Vznik prvních fašistických skupin*

**Předpoklady vzniku fašistického hnutí**

Součinnost reformistických vůdců při provádění buržoasní protidělnické ofensivy diskreditovala tyto strany v očích pracujících a vytvářela nebezpečí ztráty jejich vlivu na masy. Buržoasie si byla dobře vědoma hrozby oslabení své reformistické agentury a jako reservu začala budovat fašistické organisace.

[80] *Rudé právo*, 25. X. 1922.

Pro vznik fašistického hnutí byly tehdy velmi příznivé předpoklady. »Fašismus,« pravil Kl. Gottwald, »toť po stránce sociální ovoce rozkladu kapitalistického hospodářství a po stránce politické důsledek bankrotu mezinárodní sociální demokracie.«[81]

A skutečně — hospodářská krise počátku dvacátých let způsobila silné zbídačení pracujícího lidu, ochudila maloburžoasii a střední vrstvy. Těžké sociální postavení těchto vrstev v nich vyvolalo radikální nespokojenost s kapitalistickými poměry, jíž fašisté svou nacionální a sociální demagogií, hesly proti korupci, halasným »bojem« proti daňovému zatížení, »nadvládě plutokracie a židovských velkokapitalistů« atd. dovedli obratně využít. Současně využívali fašisté i zklamání mas nad zradou reformistů a politikou »Hradu« a divokými štvanicemi proti nim se snažili zabránit, aby odklon mas od politiky těchto sil nepřešel v revoluční opozici pod vedením KSČ.

Hlavním rysem fašistické agitace byl zuřivý boj proti komunistické straně a Sovětskému svazu, který se stal terčem nenávistných útoků fašistického tisku. K boji proti revolučnímu dělnickému hnutí a k terorisování pokrokových činitelů byly vytvářeny poloozbrojené fašistické úderky a bojůvky, které svým násilím měly doplnit útisk státního aparátu.

**Reformismus a fašismus**

Veškerá tíha boje proti fašistickému hnutí spočívala na komunistické straně. Reformističtí vůdcové odmítali v boji proti fašistům jakoukoli součinnost s komunisty. Jakožto spojenci buržoasie spatřovali v komunistické straně daleko větší nebezpečí než ve fašistickém hnutí. Jejich »protifašistický boj« se vesměs omezoval na frázovité novinové články a hlavně na dokazování zbytečnosti fašistických organisací pro buržoasii v době, kdy sami reformisté jsou jí plně k disposici. V rozhodujících chvílích, hlavně v boji proti komunistům, nalezli vždy reformističtí vůdcové s fašisty společnou řeč. Ostravský sociálně demokratický sekretář Topinka, když v roce 1926 rekapituloval taktický postup své strany v odborech za minulá léta, vyvodil tento závěr: »Nejdříve musí být zničeni komunisté a potom je možno zničit Národní sdružení.«[82] Napřed tedy likvidovat komunisty a pak už může být fašistická konkurence jako zbytečná odstraněna.

[81] Kl. Gottwald, *Spisy*, sv. I, SNPL, Praha 1953, str. 31.
[82] *Dělnický deník*, 25. XII. 1926.

**Počátky českého fašismu**

Povzbuzena úspěchem Mussoliniho fašistického převratu v Italii koncem roku 1922 sáhla i česká buržoasie k budování a podpoře fašistických organisací. Své protektory našli fašisté především v národně demokratické straně. Se sympatiemi a tajnou podporou se setkali i ve straně agrární.

Z mnoha politických skupin českých fašistů bylo nejvýznamnější t. zv. »Národní hnutí«. Vzniklo za přímé podpory národní demokracie a bylo vedeno sociálně demokratickým renegátem Hudcem. Svou bezuzdnou šovinistickou demagogií získávalo posice především mezi ochuzovanými maloburžoasními elementy zklamanými protilidovou politikou »Hradu« a reformistů. Jeho doplňkem byla pololegální fašistická organisace »červenobílých« podporovaná rovněž národní demokracií, z jejíchž řad se rekrutovaly bojůvky poloozbrojené luzy přepadávající dělnické schůze a shromáždění. Po atentátu na Rašína v lednu 1923 se pokusilo dobrodružné vedení této organisace vyvolat provokační demonstrace v Praze a zorganisovat pogromistické útoky proti redakci Rudého práva a sekretariátu KSČ. Z nejrůznějších deklasovaných elementů vytvořil fašistický dobrodruh Mach počátkem roku 1923 tak zvaný »Ústřední výbor československých fašistů«. Z těchto živlů později vznikla pověstná Gajdova »Národní obec fašistická«.

**Vznik žlutých odborů**

Vedle těchto »oficiálních« fašistických organisací vznikají v této době mnohem nebezpečnější a rozšířenější organisace závodního fašismu — žluté odbory. V odborovém hnutí, při obhajobě denních zájmů dělnictva se stala zrada sociální demokracie ještě zřetelnější než na poli politickém. Mnoho dělníků, kteří v období rozmachu revoluční vlny rozmnožili řady odborových organisací, nyní zklamáno postupem reformistických vůdců, počíná po roce 1920 reformistické odbory opouštět. Žluté hnutí svou »protireformistickou« a hlavně protikomunistickou agitací bylo určeno k tomu, aby tento odliv zachytilo a znemožnilo dělníkům přechod k revolučnímu stanovisku KSČ a rudých odborů. Pomocí sociální demagogie a zaměstnavatelského teroru měly žluté »odbory« získávat masy dělníků, organisovat z nich kádr stávkokazů a špiclů, vytvářet v závodech atmosféru teroru a strachu, aby paralysovaly hospodářský boj dělnické třídy a usnadnily buržoasii její protidělnický nápor.

Již v roce 1921 vzniká pod patronací národní demokracie t. zv. »Národní sdružení odborových organisací«, které se pokouší proniknout zejména mezi horníky, textiláky a kovodělníky, tedy do těch odvětví, kde posice rudých odborů jsou velmi silné.

Počátkem roku 1923 zakládá své žluté organisace i strana agrární. Za finanční podpory Svazu velkostatkářů i státních orgánů má tato »Odborová jednota« oslabit vliv tehdy nejmocnější organisace zemědělského dělnictva, rudého Svazu zemědělských a lesních dělníků.

České fašistické hnutí, jak politické, tak »odborové«, nedosáhlo na počátku dvacátých let většího rozšíření. I když jeho vliv upadl, zůstal reformismus, jak řekl Kl. Gottwald, hlavní »nejnebezpečnější agenturou finančního kapitálu v řadách proletariátu«.[83] Přesto nelze nebezpečí českého fašismu v této době podceňovat; tkvělo v sociálních a politických předpokladech pro rozvoj tohoto hnutí a ty zde i v českých oblastech nesporně byly.

Mnohem větší význam mělo fašistické hnutí v politickém táboře buržoasie potlačených národností. Následky krise prohlubované ještě kořistnickou politikou vládnoucí české »všenárodní« koalice se v těchto oblastech projevovaly daleko ostřeji. Tíživá sociální situace nejširších vrstev nečeského obyvatelstva, na něž doléhal dvojí útlak, byla živnou půdou pro rozmach fašismu.

**Německý fašismus v ČSR**

V německé buržoasní politice stále sílil směr zasazující se o spolupráci s vládnoucí buržoasií českou. V polovině roku 1922 dochází k sjednocení českého a německého Svazu průmyslníků, které v protidělnické ofensivě nalézají styčné body i společnou řeč. V souvislosti s vládní předlohou zákona o zestátnění soukromých železnic v pohraničí dochází v německém parlamentním klubu k faktickému rozštěpení. Po sociálních demokratech spějí ke spolupráci s českou buržoasií i některé německé buržoasní strany, jako agrárníci a křesťanští sociálové. I když situace, jak mezinárodní (vzrůst francouzsko-německých rozporů), tak vnitřní (česká buržoasie nechce upustit od monopolu politické moci), není zralá pro vstup německých stran do vlády a tyto zůstávají dále v parlamentní opozici, aktivistické křídlo v německé politice sílí.

Naproti tomu německá strana nacionální (DNP) a DNSAP (hakenkreuzleři) zůstávají nadále v neojstřejší opozici,

[83] Kl. Gottwald, *Spisy*, sv. I, SNPL, Praha 1953, str. 186.

která stále více nabývá fašistického charakteru. Fašistické rysy politiky těchto stran byly posilovány i zahraničními vlivy. Hakenkreuzlerská DNSAP, která má už na počátku dvacátých let spojení s Hitlerovými nacisty, se pro úlohu fašistické reservy v politice německé buržoasie hodila nejlépe. Její šovinistická propaganda, sociální demagogie, hlásání antisemitismu, hesel »proti vykořisťování pracujícího lidu plutokraty, lichváři a bursiány« a pod. imponující ruinované maloburžoasii a některým zaostalým vrstvám pracujících ukazují velmi jasně fašistický ráz její politiky. Ve spolupráci s německými nacionály, jejichž vývoj připomíná osudy patronky českého fašismu národní demokracie, zakládají i hakenkreuzleři své žluté odbory a fašistické bojůvky.

Vznikající fašistické skupiny však ještě nevystupují v německé politice do popředí. Jejich čas nadešel až v třicátých letech. Německá buržoasie, plující vědomě do vod vládního tábora, je buduje jako reservu pro zachycení živlů nespokojených s politikou aktivismu.

**Fašistické tendence v ľudové straně**

Také na Slovensku nachází fašismus oporu hlavně mezi stoupenci Hlinkovy ľudácké strany. Hospodářská krise spolu s kořistnickou politikou českého finančního kapitálu vyvolává nespokojenost v širokých lidových masách, mezi zbídačovanou maloburžoasií a zatlačovanou inteligencí. Tyto sociální předpoklady pro rozvoj fašistického hnutí jsou ještě zmnoženy zklamáním mas nad politikou sociální demokracie, která zejména na Slovensku rychle zburžoasněla, ztratila veškerý vliv a přes všemožnou podporu vládnoucích kruhů se přeměnila v celkem nevýznamnou skupinu. Slovenská sociální demokracie se nemohla stát takovou oporou buržoasního panství, jako tomu bylo na příklad v Čechách. »Tam, kde sociální reformismus,« zdůrazňoval Kl. Gottwald, »nebyl s to, aby kapitalismu tyto služby prokázal, sáhla buržoasie k metodám fašistickým.«[84]

Nastoupení fašistického kursu bylo přirozeným důsledkem situace, do níž se tato slovenská buržoasie dostala. Její zisky z poválečných změn byly ve srovnání s českou buržoasií nepatrné. Protože neměla oporu v reformismu, který se na Slovensku diskreditoval, a nedisponovala ve srovnání s českou buržoasií tak značnými ideovými reservami, jakými byly na příklad nacionální iluse ze získání národní svobody mezi masami a pod., neměla slovenská buržoasie

[84] Kl. Gottwald, *Spisy*, sv. I, SNPL, Praha 1953, str. 31.

takové možnosti ovládat masy metodami buržoasně demokratickými a byla nucena uchylovat se k fašismu.

Fašistické tendence se prosazovaly velmi rychle v reakční luďácké straně, kde také od počátku nabývaly zvláštního klerikálního zabarvení. K jejich zesílení napomáhaly i zahraniční vlivy — Maďarska, Vatikánu a Polska, s jejichž reakčními kruhy navázali luďáci úzké spojení. Nositelem fašistických snah v ľudové straně se stalo vlivné Tukovo křídlo, které bylo podníceno zejména Mussoliniho převratem v Italii. Odtud také v roce 1923 vyšel popud k založení poloozbrojených bojůvek, t. zv. rodobran, budovaných podle vzoru fašistických úderníků. Rodobrany určené především k boji proti revolučnímu hnutí navazují i spojení s cizími fašistickými organisacemi, italskými a německými. Podobně jako národní demokracie a DNSAP činí i hlinkovci pokusy o proniknutí do dělnického hnutí pomocí žlutých »křesťanských odborů«.

V letech 1922—1923 nedozrály však v Československu poměry tak, aby buržoasní reakce byla nucena následovat příkladu Mussoliniho. Ale i tak fašistické hnutí bylo vhodným prostředkem nátlaku na reformisty, aby se stali ještě povolnějším nástrojem v rukou buržoasie. Československá buržoasie mohla zachovat buržoasně demokratické zřízení, jehož možnosti — iluse lidových mas o jeho povaze, o politice reformistických stran a pod. — nebyly ještě zcela vyčerpány. Skutečnost, že rozhodující kruhy vládnoucích tříd neusilovaly bezprostředně o nastolení fašistické diktatury, však naprosto neznamená, že by se striktně držely mezí buržoasní demokracie a vzdávaly se zavádění fašistických metod.

## *I. sjezd KSČ. Boje o zákon na ochranu republiky z roku 1923*

**Přípravy zákona na ochranu republiky**

Politický kurs, který nastoupila Švehlova vláda na podzim 1922, se vyznačoval svéráznou kombinací měšťácko-demokratických metod vládnutí s metodami polofašistického charakteru. Taková vládní opatření jako byl na př. zákon o útisku z roku 1921 a pod. byla vůbec nejdůležitější součástí počínajícího fašistického procesu v Československu.

Tato politika byla veskrze namířena proti revolučnímu dělnickému hnutí. Buržoasie usilovala o získání legálního,

zákonného podkladu pro jeho zákaz. Za vzor jí sloužil krajně reakční zákon, umožňující zahnat revoluční hnutí do illegality, přijatý v roce 1922 v Německu. Rovněž v sousedním Polsku byl tehdy schválen zákon na ochranu státu, který za pokus o změnu sociálního řádu určoval trest smrti nebo doživotní žalář.

Po podobném opatření volal již na podzim 1922 i buržoasní tisk v Československu. Státní úřady začaly konat přípravy pro jeho zavedení. To měl na mysli národně demokratický předák V. Dyk, když v listopadu 1922 v parlamentě výhružně prohlásil, že přijde doba, kdy komunisté nebudou smět na ulici. V předních řadách protikomunistických štváčů stály reformistické strany, které plně podporovaly myšlenku vydání takového zákona. Ve snaze maskovat kontrarevoluční charakter svých záměrů demagogicky prohlašovaly, že žádají jeho zavedení pro »boj« proti fašismu a nebezpečí monarchismu.

Vhodnou záminkou k prosazení t. zv. zákona na ochranu republiky — ve skutečnosti zákona na persekuci revolučního a pokrokového hnutí — se stal atentát mladého anarchisty na nenáviděného ministra Rašína v lednu 1923. Ač bylo prokázáno, že KSČ neměla s touto akcí individuálního teroru nic společného, rozpoutal buržoasní a reformistický tisk proti straně velkou pogromistickou kampaň.

Nebylo náhodou, že právě tehdy — počátkem roku 1923 — předložil generál Spire, vrchní velitel československé armády na Slovensku, t. zv. plán »X«, podle něhož měl být řízen postup armády v případě »komunistických nepokojů«. Tyto přípravy vládnoucích tříd byly zřetelným dokladem jak narůstajícího třídního napětí v Československu, tak i záměru buržoasie násilně potlačit sílící revoluční hnutí.

**I. sjezd KSČ**

V takovém ovzduší se schází v Praze 2. února 1923 I. řádný sjezd KSČ, který má význačné místo v dějinách strany. Sjezd upozornil stranu na základní otázky praktické politiky strany a jejího dalšího taktického postupu a zaujal k nim své stanovisko. Právě tato skutečnost, která vtiskla sjezdovým jednáním vysloveně pracovní ráz, jej odlišovala od předchozích stranických sjezdů, které se v podstatě omezily na zásadní přiznání k myšlenkám komunismu, k zásadám III. internacionály, aniž je konkretně aplikovaly ve směrnicích k praktickému postupu strany. V tom — bez ohledu na chyby a nedostatky jednání a usnesení I. sjezdu — tkví jeho nesporný positivní význam.

Nejvýznačnějším rysem sjezdových jednání byla opravdová vůle a poctivá snaha stanovit takticky správnou, revoluční politickou linii strany a uplatnit v našem dělnickém hnutí směrnice Komunistické internacionály. Tato upřímná snaha odlišovala KSČ od prohnilé strany zrádné sociálně demokratické pravice a potvrzovala, že v československém revolučním hnutí vyvstala síla vážně usilující o vedení proletariátu v jeho třídním boji proti kapitalistickému panství. To také dávalo jistotu, že strana se nezastaví ve svém vývoji a že dovede do konce svou vnitřní přeměnu v stranu nového, marxisticko-leninského typu.

Dokladem toho bylo i bojovné zaměření celého sjezdu, který vyzněl jako velká manifestace bojového odhodlání československých komunistů. To vyjádřil ve svém projevu generální sekretář strany A. Zápotocký, když řekl: »Přes persekuci, přes štvaní a kaceřování a útoky nejsme poraženi, nejsme na duchu zlomeni. Máme pevnou vůli, chuť i odvahu do další práce, do dalších bojů a zápasů ... V době, kdy proti nám zdvíhá se nepříčetné štvaní zuřící reakce, prohlašujeme hrdě: Jsme a zůstaneme komunisty.«[85]

Taktika jednotné fronty

Sjezd vytyčil a zaujal stanovisko k základním otázkám politiky strany. Velkou pozornost především věnoval uplatňování taktiky jednotné fronty a heslu dělnicko-rolnické vlády, které bylo raženo Komunistickou internacionálou. Strana správně rozpoznala základní význam této linie pro splnění svého hlavního úkolu — získání většiny dělnické třídy. Celým sjezdovým jednáním v této otázce pronikala rozhodná vůle jednotnou frontu proletariátu v Československu uskutečnit. Při konkretisaci směrnic Komunistické internacionály pro naše poměry dopustila se však strana řady chyb oportunistického charakteru, které se odrážely i v usneseních sjezdu — byly přeceňovány možnosti dohody s reformistickými vůdci, vytváření jednotné fronty »shora«. Ze stejného kořene, totiž z nesprávného hodnocení sociální demokracie jako druhé dělnické strany, která se dostala dočasně do područí buržoasie, pramenilo i oportunistické chápání dělnicko-rolnické vlády jako prosté koalice s reformisty na půdě buržoasního parlamentarismu.

Ostrý boj vznikl na sjezdu při projednávání odborové práce. Nesprávný názor, ražený na příklad Haisem, aby komunističtí dělníci vystupovali z reformistických odborů, byl odmítnut, a linie boje za jednotu odborových organisací

85 *Protokol I. řádného sjezdu KSČ*, Praha 1923, str. 12.

byla sjezdem znovu potvrzena jako jedině správná. V tomto a v jiných svých usneseních skoncoval tedy sjezd konečně s názory »ultralevých« sektářů, kteří se nechtěli přizpůsobit novým podmínkám boje a hlásáním metod vhodných snad pro období rozmachu revoluční vlny bránili straně, aby si v nové situaci otevřela cestu k nejširším proletářským masám.

**Národnostní otázka**

Další část sjezdových jednání byla věnována národnostní otázce. V resolucích sjezdu jsou rozebrány národnostní poměry v Československu a správně zdůrazněna povinnost strany bojovat proti každé formě nacionálního útlaku i nutnost organisovat revoluční hnutí v zemi na podkladě internacionálním. Po slučovacím sjezdu zde opět na nejvyšším stranickém orgánu zazněl nesmlouvavý protest proti potlačovatelské národnostní otázce české buržoasie. KSČ obnovila nejlepší tradice proletářského internacionalismu v našem dělnickém hnutí.

Výsledky sjezdových jednání v této otázce však nebyly uspokojující. Heslo sebeurčení národů až do úplného odtržení, jehož vytyčení bylo základní podmínkou pro uchopení vedení hnutí potlačených národů komunistickou stranou a pro boj proti buržoasnímu nacionalismu, bylo oportunisticky překrouceno ve smyslu buržoasně demokratického autonomismu. Nejvážnější chyba tohoto v základě reformistického programu v národnostní otázce spočívala v nesprávném řešení nejdůležitějšího národnostního problému ČSR — slovenské otázky; sjezdová resoluce v podstatě přistoupila na platformu reakční theorie »československého národa«. Tyto chyby pramenily z nesprávného popírání imperialistického charakteru ČSR, z názoru, že Československo je závislou kolonií západních imperialistů.

**Rolnická otázka**

Rozvoj práce na venkově za získání pracujících mas rolnictva, podlomení vlivu agrární strany a vytváření svazku dělníků a rolníků byl jedním z nejdůležitějších cílů KSČ. Nejbližším úkolem pak bylo rozvinutí agitační a propagandistické práce na vesnici, aby byla překonána nedůvěra rolníků vůči dělnické třídě.

To úzce souviselo s řadou vnitrostranických problémů. Bylo nutno překonat mezi členy strany stavovské předsudky vůči rolníkům a přezíravý poměr k práci na venkově.

V uplynulých letech dosáhla strana v tomto směru některých úspěchů. Vedla řadu stávkových bojů zemědělských dělníků a začala vydávat časopis pro venkov, jehož psaní

mělo mezi pracujícími rolníky ohlas. Značnou pozornost práci mezi zemědělci věnovaly stranické organisace na Slovensku a Zakarpatské Ukrajině, kde byl vliv agrárníků poměrně slabší než v českých zemích.

Základních úspěchů však v této práci strana ještě zdaleka nedosáhla. Pozornost věnovaná rolnické otázce naprosto nebyla na výši úkolů, které zde před KSČ stály. Její rolnický program byl zcela nedostatečný. To ukázalo, že strana ještě nepřekonala sociáldemokratismus v této otázce.

Ani I. sjezd KSČ nepřinesl zde žádný obrat. V duchu starých sociálně demokratických »stavovských« tradic sjezdová jednání rolnickou otázku téměř pominula.

Rovněž v organisačních otázkách a v řešení úkolů ideologické výchovy členů obsahovala sjezdová usnesení celou řadu chyb.

Přes své nesporné klady sjezdová jednání zřetelně ukázala, že strana není ještě ideologicky ani organisačně dostatečně připravena k boji o masy. Před KSČ vyvstávalo zřejmé nebezpečí pravého oportunismu, sociáldemokratismu, bez jehož překonání nemohla splnit úkoly, které před ní stály.

To se projevilo už bezprostředně po I. sjezdu, v průběhu krátkého, ale velmi ostrého boje, který se strhl okolo vládního návrhu zákona na obranu republiky.

**Zákon na ochranu republiky**

13. února předložila vláda návrh zákona poslanecké sněmovně. Nepodařil se jí původně zamýšlený plán vyrazit s tímto návrhem nenadále a prosadit jej dříve, než se překvapená veřejnost vzpamatuje. 8. II. 1923 odhalilo Rudé právo tento záměr a návrh zákona otisklo.

Krajně reakční duch, jímž byl celý zákon naplněn, vzbudil rozhořčení nejširších mas obyvatelstva. Zákon ukládal nejtěžší tresty za »úklady proti republikánské státní formě«. Pod tímto pojmem — v zákonu ostatně blíže nedefinovaném — nutno rozumět kapitalistický řád. Ustanovení zákona, úmyslně mlhavě formulovaná, dávala legální podklad k persekuci veškerého pokrokového hnutí. Každé příznivé slovo o Sovětském svazu či projev sympatií k myšlenkám socialistické revoluce byl trestán jako velezrada těžkým žalářem. Tvrdými tresty měla být trestána činnost v tajných »podvratných« spolcích. Za takový spolek mohla být podle § 17 zákona považována i organisace představující »jiný účel«. To ovšem vydávalo existenci jakékoli organisace či spolku nepohodlného buržoasii naprosté libovůli byrokratického státního aparátu. Vždyť úřady dostávaly na př.

právo zastavit kterýkoli časopis, rozhodne-li o tom soud, byť i ne právoplatně(!). Vycházení jiných tiskovin bylo zakázáno, jestliže je policejní úřad uznal za listy téhož zaměření(!). Právo na stávku a pasivní resistenci bylo zákonem podstatně omezeno.[86]

Tento zákon, který v mnohém směru obnovoval a zostřoval pověstné rakouské reakční zákonodárství, byl v pravém slova smyslu protiústavní, neboť podstatně omezoval základní demokratická ústavní práva, jako svobodu tisku, shromažďování a j. Zákon byl zřejmě namířen proti revolučnímu dělnickému hnutí a slova soudruha Šmerala o tom, že jeho nejvlastnějším účelem není »ani ochrana republiky, ani ochrana státu, nýbrž persekuce naší strany komunistické a podstatné ztížení všech třídních zápasů proletariátu vůbec«,[87] byla plně oprávněna.

**Boj o zákon na ochranu republiky**

Ustanovení zákona byla však tak široká, že představovala hrozbu nejen pro proletářské hnutí, ale pro všechny protivládní opoziční skupiny i z tábora buržoasního. Proto protestní hnutí proti jeho přijetí daleko přesahovalo hranice komunistické strany. S ostrou kritikou zákona vystoupila řada příslušníků inteligence v čele s F. X. Šaldou a j. Proti zákonu se postavily i opoziční buržoasní a reformistické strany potlačených národů, které se rovněž cítily ohroženy kaučukovými ustanoveními zákona a obávaly se, že by jich mohlo být využito i proti nim. Oposice se zúčastnili dokonce i někteří poslanci vládních koaličních stran.

To vše vytvářelo příznivé podmínky pro rozvinutí boje proti přijetí tohoto krajně reakčního zákona, jímž v těchto letech vrcholila persekuce revolučního hnutí a jenž dával legální podklad pro pronásledování pokrokových živlů po celou dobu předmnichovské republiky. KSČ se ihned chopila organisace odporu. Již počátkem února uspořádala řadu mocných protestních demonstrací. Vedení strany veřejně vyzvalo reformistické vůdce k společnému boji. A i když návrhy, které výkonný výbor KSČ reformistickým stranám předložil, nebyly v mnohém směru dostatečně mobilisující a někde ani nepřekračovaly meze buržoasní demokracie, reformisté k nim zaujali odmítavé stanovisko.

**Přijetí zákona**

Zrádný postup reformistických vůdců způsobil, že se buržoasii podařilo přijetí zákona na ochranu republiky pro-

[86] Srv. *Rudé právo*, 13. a 14. II. 1923.

[87] A. Jandera—A. Míka, *Kapitoly z dějin předmnichovské republiky*, Orbis, Praha 1953, str. 98.

sadit. Musela však vyvinout mimořádné úsilí. Zákon byl parlamentem »projednán« v neuvěřitelně krátké době. Řečnická lhůta v sněmovně byla omezena na dvacet minut a parlamentní stráž, zavedená Benešovou vládou k terorisování oposičních poslanců, byla zesílena. Po krátkém jednání, z něhož byla řada komunistických poslanců násilně vyloučena a v němž na obranu vládního návrhu vedle reakcionáře dr. Kramáře vystoupil i sociální demokrat Meissner(!), byl zákon 7. března 1923 sněmovnou schválen. Proti jeho přijetí vedle poslanců KSČ a jiných oposičních stran hlasovala i Vrbenského skupina v národně socialistické straně, která byla krátce na to z této strany vyloučena.

Odpor proti tomuto reakčnímu zákonu však neustal. 1. dubna 1923 svolala KSČ mimořádný protestní sjezd, který zhodnotil celou kampaň a vyjádřil rozhodnou odhodlanost strany v boji pokračovat. A. Zápotocký ve svém referátu prohlásil: »Mohou nám na chvíli zavříti jednotlivé sekretariáty, rozehnati jednotlivé naše organisace, ale nemohou nikde v obcích a městech rozehnati vaše desítky. Na tolik nestačí policejní aparát, aby hlídal každou ulici, každý dům, každého komunistu, aby mu znemožnil tam, kde se stýká se svými spolubratry dělníky, proletáři, propagování komunistických zásad . . .«[88]

**Neúspěch plánů na zákaz KSČ**

Právě tento další boj strany proti zákonu na ochranu republiky a zejména pak mimořádně silné a bojové demonstrace 1. května 1923 měly ohromný význam.

Persekuční tažení proti revolučnímu hnutí po přijetí zákona sice vzrostlo — byl rozpuštěn Komsomol, řada odborových organisací, zostřena censura stranického tisku — avšak splnění svých nejvlastnějších plánů buržoasie nedosáhla. Buržoasie prosazením zákona na ochranu republiky usilovala totiž o okamžité rozpuštění KSČ a rudých masových organisací a i když tímto zákonem svou moc upevnila a získala základnu pro další útoky, její hlavní záměr byl zmařen a k zákazu KSČ se sáhnout neodvážila.

### *Boje československého proletariátu v období německé revoluční krise. Počátky bolševické levice v KSČ*

Za pomoci reformistů se československé buržoasii podařilo dosáhnout na konci roku 1922 a počátkem roku 1923 svého cíle — snížit životní úroveň lidových mas a převalit

[88] *Rudé právo*, 4. IV. 1923.

na jejich bedra veškerou tíhu krise. Mzdy dělníků všech odvětví a platy soukromých a veřejných zaměstnanců byly podstatně sníženy. Tento proces byl v podstatě ukončen v první polovině roku 1923 a mzdy a platy zůstaly na této bídné úrovni celý zbytek dvacátých let.

**Stávkové boje v roce 1923**

Ve srovnání s rokem 1922 bylo v roce 1923 mnohem méně stávek, počet stávkujících se rovněž snížil, avšak množství prostávkovaných dnů značně vzrostlo.

Stávkové hnutí v ČSR v letech 1922—1923[89]

| Rok | Počet stávek | Počet závodů zachvácených stávkami | Počet stávkujících | Počet prostávkovaných dnů |
|---|---|---|---|---|
| 1922 | 263 | 7894 | 437.719 | 3,679.843 |
| 1923 | 225 | 1078 | 181.287 | 4,468.301 |

To svědčí o tom, že stávkové boje, i když zůstávají obrannými, stávají se mnohem urputnějšími, houževnatějšími a intensivnějšími. Přitom převážná část stávek proběhla v dolech a hutním průmyslu, na nějž připadá přes 90 % všech prostávkovaných dnů. To ukazuje, že protidělnická ofensiva buržoasie narazila na nejtvrdší odpor mezi horníky, kteří ještě měli jednotnou odborovou organisaci. Tato okolnost znovu potvrdila, jaký ohromný význam mají jednotné odbory pro boj dělnické třídy. Vyřazením porurského uhelného průmyslu z konkurenčního boje francouzskou okupací zlepšují se vyhlídky československých dolů na zvýšení výroby zvětšením vývozu uhlí do Německa. Uhlobaroni, kteří se snaží vyždímat z této »konjunktury« maximální zisky, podnikají už počátkem roku 1923 nový útok na horníky. Stávka v březnu 1923 končí novými ústupky a horníci jsou donuceni souhlasit s prodloužením pracovní doby.

**Generální hornická stávka**

Avšak už v červenci 1923 vypovídají majitelé ostravských dolů kolektivní smlouvu a žádají snížení mezd o dalších 30 %. Vládní socialisté falešně zdůrazňovali nutnost snížení cen uhlí a vyzvali horníky k ústupkům. Zmařili přípravy železničářských odborů na podporu hornického boje a nakonec dojednali se zástupci průmyslníků a státu kompromisní dohodu, podle níž měly být mzdy sníženy o 18 %.

Pod vlivem KSČ, která mobilisovala dělnictvo do boje, horníci sociálně demokratický návrh odmítli a jejich celo-

[89] *Statistická příručka RČS*, sv. II, Praha 1925, str. 468—469.

státní konference se rozhodla zahájit 20. srpna 1923 generální stávku. Vedení stávky se však přesto dostalo do rukou reformistů. Komunistická strana se plně za věc horníků postavila a její vedení vydalo výzvu k podpoře stávky. Zároveň pravičáci ve vedení KSČ prosadili provolání, jímž se strana nesprávně zřekla kritiky reformistů po dobu stávky, čímž se předem vzdala možnosti vést stávku a odhalovat zradu reformistů. To jim usnadnilo jejich pokusy ukončit stávku kompromisem výhodným pro uhlobarony. Stávka znovu jasně ukázala zhoubnost jednostranného uplatňování taktiky jednotné fronty »shora«.

**Průběh a důsledky stávky**

20. srpna vstoupilo do boje 120.000 horníků. Straně se nepodařilo dosáhnout rozšíření stávky na jiná odvětví. Hornická stávka zůstala osamocena. Vláda v součinnosti s reformisty se pokoušela stávku zdiskreditovat falešným tvrzením, že neústupnost horníků znemožňuje snížení cen uhlí a tím rozsáhlejší zlevnění životních potřeb. Houževnatá stávka přinášela buržoasii mnoho těžkostí. Zásoby uhlí byly vyčerpány a začal se projevovat nedostatek paliva. Byla ohrožena podzimní doprava při řepné kampani. Mezi buržoasií se objevily rozpory a některé buržoasní listy naléhaly, aby horníkům byly učiněny ústupky. Naděje na úspěch stávky za podmínky, že se horníkům podaří v boji vytrvat, vzrůstaly.

Za této situace reformistické odbory, vědouce jak boj horníky vyčerpal, zákeřně vpadly stávkujícím do zad. Jejich odborová ústředna vydala prohlášení, že zastaví pomoc stávkujícím, jestliže nepřijmou vládní návrhy na ukončení mzdového sporu kompromisem. Tyto vyhrůžky byly doprovázeny demagogickou štvanicí, že horníci, setrvávajíce ve stávce, připravují o práci dělníky v závodech, které musely zastavit výrobu pro nedostatek uhlí.

KSČ rozhodně bojovala proti předčasnému ukončení stávky a vyzývala horníky, aby vytrvali v boji, neboť kapitalisté budou nuceni kapitulovat. Její úsilí bylo však marné. Na bouřlivé celostátní konferenci horníků 7. října 1923 bylo pod nátlakem reformistů přijato rozhodnutí stávku ukončit a přistoupit na přibližně desetiprocentní snížení mezd.

Generální stávka horníků, jeden z největších mzdových bojů v celém období předmnichovské republiky, skončila porážkou. Dělnictvo mělo novou možnost poznat v praxi zhoubnost reformistické spolupráce s buržoasií. Po porážce hornické stávky vzrostla troufalost kapitalistů i v jiných

odvětvích (hutě, cementárny, textil a j.), kde rovněž došlo ke snížení mezd.

Mezi dělníky rostla nespokojenost s reformistickými vůdci. Vedení sociálně demokratického Svazu horníků bylo nuceno ostře vystoupit proti opozici mezi členstvem a násilně vyloučit řadu revolučních skupin, které se pak spojily v hornickou sekci MVS. Tak byl proveden rozkol v poslední velké jednotné odborové organisaci – Svazu horníků.

Hornická generální stávka, která získala značné sympatie dělnictva, se mohla stát východištěm pro další rozvoj masových bojů. Záleželo na tom, zda KSČ bude umět tohoto hnutí využít, zlomit vliv sociálně demokratických ilusí a spojit hornický boj s ostatními požadavky dělnictva a hlavně s podporou německé revoluce.

Buržoasii by se nikdy nepodařilo stávku isolovat, kdyby byla stávka podporována vším československým proletariátem a kdyby se opřela i o narůstající revoluční hnutí v Německu. To se však nestalo a chyby, jichž se strana při hornické generální stávce dopustila, odrazily se podstatně i na dalším rozvoji masového hnutí na podzim 1923.

**Zostření třídního napětí v Evropě**

V téže době, kdy v Československu končí mohutná hornická stávka, dochází v celé Evropě k značnému zvýšení třídního napětí.

V září 1923 vzniklo v Bulharsku pod vedením komunistů ozbrojené povstání proti reakční Cankovově diktatuře, které však skončilo porážkou dělníků. Rovněž v Německu dozrávala koncem léta silná revoluční krise a vytvořily se reálné možnosti pro dobytí moci komunistickou stranou. Revoluční hnutí vzrůstalo den ze dne. Pasivní resistence byla v září 1923 odvolána a s ní padla i Cunova vláda. V Sasku a Duryňsku vznikaly dělnické vlády, které se mohly stát nástupištěm k boji za nastolení proletářské diktatury v celém Německu. Přitom německá revoluce měla klíčový význam pro osudy socialismu v celé Evropě.

Komunistická internacionála svolala 18. IX. 1923 do Moskvy konferenci zástupců komunistických stran Německa, Francie, Polska a Československa, na níž byl dohodnut společný postup k znemožnění intervence proti revolučnímu hnutí v Německu.

Za této situace, jak napsal D. Manuilskij, »československému proletariátu připadla v říjnu 1923 obrovská revoluční úloha . . . měl svým odporem oslabit útok Malé dohody na německou revoluci a uvolnit jí cestu, aby se spojila s obrov-

ským sovětským týlem«.[90] Při tom nešlo jen o pouhé znemožnění intervence, ale o dosažení zvratu v politické situaci Československa, který by v dalším vývoji umožnil vytyčit heslo dělnicko-rolnické vlády.

**Boj KSČ za podporu německé revoluce**

Pro to, aby československý proletariát podpořil mocným masovým hnutím německé revoluční hnutí, byly v Československu vhodné podmínky. Pracující masy Československa byly hluboce nespokojeny. V letech krise byly podstatně sníženy mzdy a v roce 1923 značně vzrostly ceny základních životních potřeb. Cena cukru stoupla o 15,5 %, sádla o 16,6 %, mouky o 68,3 %, brambor o 120,6 % atd.[91]

Těžké sociální postavení pracujících vedlo k růstu politické nespokojenosti, jejímž odrazem byly obecní volby v září 1923. V nich buržoasní strany zaznamenaly takovou ztrátu hlasů, že se vláda ani neodvážila uveřejnit jejich celkové výsledky. Napjatá situace byla také mezi pracujícími nečeských národů. Politické možnosti, které tato situace skýtala, ukázala právě generální hornická stávka.

KSČ se chopila organisace hnutí na podporu německé revoluce. V říjnu 1923 značně vzrostla aktivita stranických organisací. V republice se konalo na dvě stě velkých schůzí a táborů, na nichž pracující vyjadřovali svou solidaritu s bojem německého proletariátu. Na velké demonstraci v Praze vyhlásil B. Šmeral, že československý proletariát nedopustí intervenci proti německé revoluci. Kampaň KSČ na pomoc německé revoluci byla projevem proletářského internacionalismu a zároveň, jak jinak ani být nemůže, hluboce vlasteneckým činem a významným krokem v oprošťování českého dělnického hnutí od ideového vlivu buržoasního nacionalismu. Svobodu československého státu a jeho nezávislost na německém imperialismu nebylo možno zajistit podporou kořistnické politiky francouzských militaristů vůči Německu, která neodstraňovala zdroje, z nichž vzrůstala hrozba německé imperialistické expanse — kapitalistické zřízení v Německu. Československá bezpečnost nemohla být zajištěna rozkouskováním nebo vymazáním Německa z mapy Evropy — což ostatně bylo a je utopií — nýbrž tím, že by v sousedství ČSR vzniklo nové, mírumilovné Německo. Správně se zdůrazňovalo v prohlášení středoevropských komunistických stran ze září 1923, že »německá

[90] Sborník, *Za bolševickou orientaci KSČ*, Praha 1954, str. 40.

[91] V. Mencl, *K historii II. sjezdu KSČ*, ČČH, roč. III, Praha 1955, čís. 4, str. 562—563.

revoluce neohrožuje existenci ani samostatnost žádného lidu, ani žádného malého národa . . . Jedině rudé Německo přinese svým sousedům to, co žádá samo pro sebe: Nepopiratelné právo, aby rozhodovalo samo o sobě«.[92]

K projednání otázek pomoci německé revoluci byla svolána do Kladna koncem října illegální stranická konference, která vytyčila požadavek »blahovolné neutrality« československého státu k vývoji v Německu. Avšak skutečnost, že strana byla na počátku svého vývoje a byla dosud zatížena celým systémem sociálně demokratických přežitků, se odrazila i v tomto jejím boji. Jedině v takovém prostředí mohl vzniknout názor, který se vyskytl i na konferenčních poradách, aby totiž strana v zájmu pomoci německému revolučnímu hnutí vstoupila do koaliční vlády.

Na místo rozvíjení masového hnutí na podporu německé revoluce, soustřeďovalo se vedení strany spíše na přemlouvání buržoasie, aby v zájmu rozvoje obchodních styků s Německem(!) a pod. upustila od myšlenky ozbrojené intervence. Protože mělo iluse o charakteru sociální demokracie a »demokratické« povaze »hradní« kliky, omezilo se vedení strany více méně jen na výzvy k změně dosavadní politiky a k nastoupení cesty neutrality vůči Německu.

Heslo »žádnou intervenci proti německé revoluci, nýbrž úplnou neutralitu. Uskutečnění přátelského a sousedského poměru ke každé dělnické vládě v Německu«, vytýčené na kladenské konferenci, neorientovalo proletariát dost důsledně na rozvíjení třídního boje za vlastní požadavky, což by bylo nejúčinnější formou pomoci německému revolučnímu hnutí. Bojovnost tohoto hesla byla ještě oslabena theorií hlásanou Neurathem, že protiněmecká intervence je pro československou buržoasii hospodářsky škodlivá. Tato theorie napomáhala pasivitě v akcích a vzbuzovala iluse, že československá buržoasie stejně k intervenci nesáhne.

**Odliv revoluční vlny**

Za této situace se masové hnutí na podporu německého proletariátu, které nebylo soustavně spojováno s vlastními denními požadavky pracujících, rozvinulo velmi slabě. Byla sice uspořádána řada schůzí a demonstrací, byly organisovány podpůrné sbírky mezi dělnictvem, ale k masovým bojovým vystoupením československé dělnické třídy nedošlo. Naopak, mocná generální stávka horníků probíhající isolovaně od revolučního hnutí v Německu skončila právě v době, kdy německá revoluce byla na vrcholu.

[92] *Rudé právo*, 20. X. 1923.

Tehdy už v Československu nastává odliv revolučního hnutí, který KSČ do jisté míry pasivně přijímala. Její vedení bylo v zajetí evolucionistického názoru, že za vznik revoluční situace nelze bojovat, že je nutno čekat, až vznikne živelně v dané chvíli v souvislosti s vítězstvím revoluce v Německu. Tento chybný evolucionismus, který snižoval vedoucí úlohu strany jako organisátorky revoluce, se nepříznivě odrazil na celém revolučním hnutí těchto let v Československu vůbec.

KSČ, podobně jako komunistické hnutí ve všech kapitalistických zemích, byla na počátku svého vývoje, kdy teprve sbírala zkušenosti, začala si osvojovat leninismus a těžce a bolestně překonávala dědictví oportunismu. Je zcela nutným a zákonitým zjevem, že mladé komunistické strany nemohly ihned nabýt vlastností strany nového typu, které byly výsledkem mnohaletého boje ruských komunistů. Vznik strany nového typu nemůže být výsledkem pouhého přiznání k myšlenkám komunismu, ale vyžaduje dlouhou školu revolučních bojů, kterou strana teprve procházela.

A právě tato situace v revolučním hnutí umožnila buržoasii v součinnosti s hanebnými reformistickými zrádci porazit na podzim 1923 revoluční hnutí proletariátu v Evropě — v Bulharsku, Polsku a především v Německu. Tato porážka, jíž končí období revoluční vlny, která vznikla v kapitalistickém světě pod vlivem Velké říjnové socialistické revoluce, »na řadu let změnila perspektivu světového revolučního hnut,«[93] jak napsal D. Manuilskij.

**Pravé nebezpečí v dělnickém hnutí**

Světové komunistické hnutí (a s ním i KSČ) stanulo na prahu nového období, kdy se nutnost vytvořit stranu nového typu stala zvláště naléhavou.

Komunistická internacionála využila porážky německého proletariátu a rozboru chyb KSN k tomu, aby orientovala komunistické strany na boj proti vzrůstajícímu nebezpečí sociálně demokratických přežitků, za jejich překonání a tvůrčí ovládnutí leninismu. Začíná historický boj za urychlení tempa bolševisace mladých komunistických stran, který se stal na řadu let osou celého vnitrostranického vývoje.

Taková chvíle přehodnocování a obratu je vždy podnětem pro leninské »třídění duchů«, odděluje zrno od plev. Proti linii Komunistické internacionály vystoupily téměř současně ve všech komunistických stranách pravičácké elementy. V jejich čele stáli trockističtí úchylkáři v KSR(b), kteří se

93 Sborník, *Za bolševickou orientaci KSČ*, SNPL, Praha 1954, str. 40.

sjednotili v t. zv. »platformě čtyřiceti šesti«. Pod jejich vedením vzniklo v komunistickém hnutí pravé křídlo, které bylo vážným nebezpečím pro celou Komunistickou internacionálu.

**Pravá úchylka v KSČ**

Hrozba pravého nebezpečí byla v KSČ značná a celá její dosavadní historie byla pro ně živnou půdou. Vznik KSČ, do níž přešla značná část členů sociální demokracie, nesl s sebou velké oportunistické dědictví. Revoluční nadšení nebylo dostatečně opřeno o marxisticko-leninské uvědomění a ve straně existovaly značné ideologické nedostatky — nejasnost v chápání revoluční role komunistické strany, podléhání theorii živelnosti, neznalost bolševických organisačních principů a leninského učení o strategii a taktice a j. Z toho vyplývalo kolísání ve straně a tvořila se tak živná půda pro růst oportunistických tendencí nejrůznějšího druhu.

Pravicové živly vedené Bubníkem, Hůlou, Friedrichem a j. rozvíjely oportunistické chyby strany v celou politickou linii a usilovaly o setření revolučního charakteru KSČ, o zavedení strany do kolejí Dvaapůlté internacionály a o návrat k sociálně demokratické politice. Toto nebezpečí bylo tím větší, že rostla aktivita sociální demokracie a že vedení strany skládající se vesměs z poctivých dělnických funkcionářů, jakým byl na příklad B. Šmeral, pravou úchylku podceňovalo.

I KSČ byla tedy na konci roku 1923 postavena před osudové rozhodnutí: buď bojovat proti pravému nebezpečí a bolševisovat se, nebo degenerovat k oportunismu či ztratit masový vliv a přeměnit se v sektu odtrženou od mas.

**Vznik bolševické levice v KSČ**

Avšak jako v jiných sekcích Komunistické internacionály, i v řadách KSČ vznikly nové kádry vyrostlé a zocelené už v komunistickém hnutí, v boji proti reformismu. Tito vesměs mladí komunisté nezatížení sociálně demokratickou výchovou mnohem hlouběji pronikají do podstaty leninismu a v jeho světle si jasněji uvědomují nedostatky a chyby strany. Rozhodující podmínkou růstu této nové generace dělnických funkcionářů našeho dělnického hnutí byla pomoc Komunistické internacionály, jež v době neobyčejného ideologického kvasu a nejasností, v době, kdy strana byla silně zatížena dědictvím sociáldemokratismu, dávala jasnou a správnou leninskou koncepci, která se stala vodítkem celému našemu revolučnímu hnutí.

V boji za oproštění strany od sociálně demokratických

přežitků a za nastoupení cesty bolševisace, počíná se za pomoci Komunistické internacionály formovat ve straně levé křídlo, jehož jádro představovali: J. Haken, J. Šverma, V. Široký, J. Dolanský, V. Kopecký, K. Bacílek, B. Köhler, A. Bubeníček a j. Významná úloha v této nové směně revolučních funkcionářů, kteří se přiřazovali k zasloužilým zakladatelům KSČ, jakými byli B. Šmeral, A. Zápotocký a K. Kreibich, patřila už tehdy Kl. Gottwaldovi, který byl činný na Slovensku.

Konec roku 1923 a začátek roku 1924 je ve znamení počátku významného obratu KSČ v boji za ovládnutí marxismu-leninismu a odstranění sociálně demokratických přežitků. Pod vlivem formující se levice činí strana, řídíc se směrnicemi Komunistické internacionály a učíc se využívat zkušeností Komunistické strany Sovětského svazu, první kroky na cestě bolševisace.

Okolnost, že teprve v této době počíná KSČ vytvářet předpoklady pro to, aby se mohla stát organisátorkou boje pracujících mas Československa o moc, neznamená snižování dosavadní práce strany. Naopak, v KSČ získal náš proletariát už od samého jejího vzniku svého vůdce, třídně zdravou stranu, naplněnou opravdovou touhou vést dělnickou třídu do revolučních bojů. KSČ už v prvých letech své existence byla nejlepší a nejbojovnější politickou organisací, jakou kdy do té doby naše dělnická třída měla.

Právě v těchto letech vyrostly ve straně síly schopné překonat nedostatky, které jí znemožňovaly účinněji vést revoluční boj. Zformování mladých bolševických kádrů KSČ bylo největší vymožeností, které naše dělnické hnutí v tomto období dosáhlo. Toto období bylo tedy užitečnou školou, v níž dělnická třída vytvářela předpoklady pro své konečné vítězství.

# ZÁVĚR

Revoluční vlna, která vznikla pod vlivem Velké říjnové socialistické revoluce, kulminovala v Československu v roce 1920. V dalším období let 1921—1923 nastává její odliv a buržoasní panství se rozhodnou měrou upevňuje. Tato etapa, již lze charakterisovat jako přechodné období ke stabilisaci buržoasního panství, končí rokem 1923.

Tento rok, a zejména jeho druhá polovina, se stal dějištěm významného přelomu historického vývoje Evropy a také Československa.

Hospodářská krise, která dosáhla nejhlubšího bodu v zimě 1922—1923, přerůstala i v Československu v druhé polovině roku 1923 v novou etapu hospodářského vývoje — v depresi a v oživení. Velkoburžoasie, aby zachovala a zvýšila své maximální zisky, převalila celou tíhu krise na bedra pracujících mas a snížila podstatně jejich životní úroveň. Mocná obranná třídní hnutí proletariátu končí vesměs neúspěchem a ústupky dělníků, ale přesto značně brzdí tempo buržoasního náporu. Hlavní příčinou neúspěchů proletářských bojů je zrada reformistických stran, jejichž posice byly sice oslabeny, ale které si zachovaly vliv na značnou část pracujících.

Pokles vlivu pravicových socialistů, této pevné opory buržoasní moci, který nastal v poválečném údobí, nutil buržoasii řady zemí uchylovat se ve stále větší míře k fašismu nebo alespoň k občasnému používání fašistických a polofašistických metod. Avšak jejich použití nepřineslo finančnímu kapitálu ten prospěch, který očekával. Naopak, dělnická třída tím byla vyburcována k novému odporu.

Rok 1924 se vyznačuje tím, že buržoasie posunuje do popředí své »umírněné demokratické« křídlo representované především reformisty. Je to ovšem další upevnění buržoasního panství, avšak jen relativní. Vždyť význačná účast reformistů v buržoasních vládách dávala komunistickým stranám nové velké možnosti k odhalení jejich povahy mezi lidovými masami, usnadňovala rozklad těchto stran, který byl v jádře totožný s rozkladem veškerého buržoasně demokratického režimu.

K velkým změnám dochází v této době i v mezinárodních vztazích. Válečné metody řešení rozporů uvnitř versailleského systému, použité především francouzskými imperialisty za rurského konfliktu, ztroskotaly podobně jako pokusy o svržení sovětské moci ozbrojenou intervencí. A jako ve vztahu k Sovětskému svazu musí mezinárodní a i československá buržoasie přejít k »mírné« politice hospodářské intervence za současného navázání styků s SSSR, je nucena i v celé oblasti mezinárodních vztahů nastoupit cestu buržoasního »pacifismu«, jehož éra začíná v roce 1924.

Dokud v Evropě a zejména v Německu, které mělo klíčový význam pro osudy celé Evropy, existovaly reálné možnosti bezprostředního převzetí moci revolučním proletariátem, dotud nemohla buržoasie všech evropských zemí — a tím méně sousedního Československa — považovat své panství za stabilisované. Masové třídní boje v celé Evropě činí panství buržoasie stále labilní.

»Porážka německé revoluce v roce 1923,« napsal Jan Šverma, »končí definitivně tuto etapu poválečných bojů. Nastává nové období . . . období kapitalistické stabilisace.«[94]

Porážka německého revolučního hnutí byla dokladem, že proletariát kapitalistických zemí není ještě dostatečně připraven, aby mohl svrhnout buržoasní panství. Kapitalismu se podařilo přechodně zastavit a potlačit revoluční vlnu. I když nemohl dosáhnout předválečné stability, značně upevnil své posice a zlepšením hospodářské situace získal možnost dále rozvíjet svou hospodářskou a politickou moc.

Zároveň se stabilisací kapitalismu dochází však k upevnění sovětského státu. První měsíce roku 1924 znamenaly i počátek významného obratu ve vývoji dělnického hnutí — upevnění a bolševisaci komunistických stran.

Nastává nová etapa v dějinách Evropy i Československa, etapa dočasné a relativní stabilisace kapitalismu a trvalého upevnění protikapitalistických sil, jež je předehrou k novému cyklu revolucí, který narůstá v třicátých letech.

94 J. Šverma, *Vybrané spisy*, SNPL, Praha 1955, str. 207.

# SEZNAM LITERATURY


Lenin, *Vybrané spisy*, sv. I., II., Praha 1950.
Gottwald, *Spisy*, sv. I., II., Praha 1951.
Kopecký, *30 let KSČ*, Praha 1951.
Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, Bratislava 1952.
Šverma, *Vybrané spisy*, Praha 1955.
Zápotocký, *Boj o jednotu odborů*, Praha 1949.

*

*Kommunističeskij internacional v dokumentech 1919—1932*, Moskva 1933.
*Program Komunistické internacionály, Stanovy Komunistické internacionály*, Praha 1954.
*Protokol I. řádného sjezdu Komunistické strany Československa*, Praha 1923.
*Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa*, Praha 1925.
*These a resoluce III. sjezdu Komunistické internacionály*, Praha 1921.

*

*Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, Praha 1953.
*Dokumenty o protisovětských piklech československé reakce*, Praha 1954.
*Koalice*, Praha 1925.
*Slovo k dělníkům, kteří zůstali po roztržce strany v Československé sociální demokracii*, Praha 1925.
Sborník dokumentů k I. sv. spisu Kl. Gottwalda, *Za bolševickou orientaci KSČ*, Praha 1953.
Sborník dokumentů ke vzniku a založení KSČ, *Založení Komunistické strany Československa*, Praha 1954.
Bradáč, *Boj za bolševisaci KSČ*, I., Praha 1955.
Cihlář, *K vývoji státní správy v ČSR*, Praha 1953.
*Dějiny Slovenska (Tézy)*, Bratislava 1955.
*Dějiny diplomacie*, sv. III, Praha 1949.
Gajan, *Příspěvek ke vzniku KSČ*, Praha 1954.
Hájek, *Německá otázka a československá politika*, Praha 1954.
Hájek, *Zhoubná úloha pravicových socialistů v ČSR*, Praha 1954.

Kejík, *O československé zahraniční politice*, Praha 1951.
Klír, *Boj Komunistické strany Československa o masy v období odlivu poválečné revoluční vlny (1921—1924)*, Praha 1955.
Král, *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*, Praha 1953.
Kramer, *K dejinám priemyslu na Slovensku za prvej ČSR*, Bratislava 1955.
Köhler, *Poznámky a vysvětlivky k vnitropolitické situaci předmnichovské republiky*, Praha 1949.
Kulbakin, *Německo v letech 1918—1950*, Praha 1952.
Mucha, *K dějinám dělnického tělovýchovného hnutí*, Praha 1953.
*Proti prežitkom luďáctva*, Bratislava 1954.
Rattinger, *Nástin ústavního vývoje předmnichovské republiky*, Praha 1954.
Soják, *Vývoj odborového hnutí v Československu*, Praha 1950.
Škornová, *Nejedlého kritika Benešovy zahraniční politiky*, Praha 1953.

*

*Andrej Hlinka — vôdca slovenského národa*, Trnava 1934.
Beneš, *Paměti*, Praha 1947.
Beneš, *Problémy nové Evropy*, Praha 1926.
Čapek, *Politické poměry v Československé republice*, Praha 1924.
*Československá pozemková reforma v číslech a diagramech*, Praha 1925.
*Deset let Republiky československé*, I., II., III., Praha 1928.
*Die slowakische Industrie im 1929 Jahre*, Bratislava 1929.
Dlabola, *Činnost organisace strany národně demokratické*, Praha 1925.
Dobiáš, *Sociální politika Československé republiky v prvním desetiletí jejího trvání*, Praha 1929.
Friedrich, *Masaryk a soudobé otázky politické*, Praha 1926.
Gutwirth, *Naši Němci 1918—1928*, Praha 1928.
Hais-Hájek, *Rudé odborové hnutí v letech 1923—1924*, Praha 1926.
Herrmann, *Die Tschechoslowakische Handelspolitik seit ihren Anfängen bis zur Gegenwart*, Praha 1927.
Hruban, *O politice čsl. strany lidové v letech 1921—1923*, Olomouc.
Ivanka, *O autonomistických snahách na Slovensku*, Bratislava 1923.
Janout, *Lidové klerikální strany ve světle pravdy*, Praha 1925.
Klepetář, *Seit 1918 . . .*, Mor. Ostrava 1937.
Kotek, *Odborové hnutí zaměstnanců*, Praha 1930.
Kučera, *Národní demokracie a dělnická otázka*, Praha 1925.
Masaryk, *Cesta demokracie*, sv. I, Praha 1933, II, Praha 1938.

*O priemysle Slovenska*, Bratislava 1924.
Pelc, *Zdravotní stav obyvatelstva Československé republiky v jejím prvním desetiletí*, Praha 1929.
*Pozemková reforma a politické strany na Slovensku*, Bratislava 1925.
*Pro lid a stát*, Praha 1925.
*Ročenka Národního shromáždění Republiky československé*, sv. II, III, IV.
*Slovenský priemysl roku 1929*, Bratislava 1930.
Spitaler, *Zehn Jahre Tschechoslowakische Steuerpolitik*, Liberec 1929.
Šedivý, *Cesty československé vnitřní politiky*, 1919—1926, Praha 1926.
Šrobár, *Politický problém Slovenska*, Praha 1926.
Tobolka, *Za svobodu a socialismus*, Praha 1947.
Tučný, *Vývoj dělnické a zřízenecké otázky v prvém pětiletí Československé republiky*, Praha 1927.
*Zpráva o úřední činnosti živnostenských inspektorů v roce 1921*, Praha 1922.
*Zpráva o úřední činnosti živnostenských inspektorů v roce 1922*, Praha 1923.
*Zpráva o úřední činnosti živnostenských inspektorů v roce 1923*, Praha 1924.
Žekulin, *Československá měna od reformy dra Rašína až do zřízení Československé národní banky*, Praha 1927.

*

*Jahrbuch für Wirtschaft, Politik und Arbeiterbewegung 1922/1923*, Hamburk 1924.
*Jahrbuch für Wirtschaft, Politik und Arbeiterbewegung 1923/1924*, Hamburk 1925.
*Odborové hnutí zaměstnanců v letech 1921—1927* (Československá statistika, sv. 46, řada XI, statistika sociální, sešit 2).
*Osev a sklizeň zemědělských plodin v roce 1924 a zemědělský průmysl*, Praha 1925.
*Osev a sklizeň zemědělských plodin z roku 1923 a zemědělský průmysl ve výrobním období 1922—1923*, Praha 1924.
*Statistická příručka Republiky československé*, sv. II, Praha 1925, III, Praha 1928, IV, Praha 1932.
Varlez, *Kontinentální vystěhovalecká statistika v Československu*, Praha 1925.
*Zahraniční obchod Republiky československé*, Praha 1923.

*Dělnický deník*, r. 1926.
*Dělník*, r. 1923.
*Rudé právo*, r. 1921—1925.
*Rudý odborář*, r. 1921—1922.
*Zemědělec*, r. 1923.

✲

*Československý časopis historický*, roč. I. 1953, II. 1954, III. 1955.
*Historický časopis*, roč. II. 1954, III. 1955.
*Sovětská věda — Historie*, roč. I. 1951, II. 1952, III. 1953, IV. 1954, V. 1955.

UK OLOMOUC

# OBSAH

*Úvod* 3

I. MEZINÁRODNÍ POSTAVENÍ ČESKOSLOVENSKA A JEHO ZAHRANIČNÍ POLITIKA V LETECH 1921—1923 7

Vznik a upevňování Malé dohody 7

Neúspěchy protisovětské politiky buržoasního Československa 10

Oslabení francouzské hegemonie v Evropě a jeho vliv na postavení ČSR 15

II. SOCIÁLNĚ EKONOMICKÉ POMĚRY V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1921—1923 18

Hospodářská krise let 1921—1923 18

Odbourávání průmyslu na Slovensku 22

Nápor buržoasie na životní úroveň lidových mas 26

III. POČÁTKY UPEVŇOVÁNÍ BURŽOASNÍHO PANSTVÍ A TŘÍDNÍ BOJE V LETECH 1921—1922 31

Útok buržoasie proti vymoženostem revolučního období 31

Zostření nacionálních rozporů 39

Třídní boje v letech 1921—1922 43

Rozkol jednotných odborů a boj KSČ proti »ultralevým« sektářům 50

IV. VYVRCHOLENÍ BURŽOASNÍ PROTILIDOVÉ OFENSIVY. FORMOVÁNÍ BOLŠEVICKÉ LEVICE V KSČ 56

Zesílení buržoasní protidělnické ofensivy 56

Vznik prvních fašistických skupin 58

I. sjezd KSČ. Boje o zákon na ochranu republiky z roku 1923 63

Boje československého proletariátu v období německé revoluční krise. Počátky bolševické levice v KSČ 69

*Závěr* 78

JAN KŘEN

ČESKOSLOVENSKO
V OBDOBÍ ODLIVU POVÁLEČNÉ
REVOLUČNÍ VLNY A UPEVŇOVÁNÍ
PANSTVÍ BURŽOASIE
(1921—1923)

Vydalo Rudé právo, vydavatelství Ústředního výboru KSČ jako svou 521. publikaci. Edice Vysoká stranická škola při ÚV KSČ. Odpovědná redaktorka Eva Petrová. Technický redaktor Miroslav Tvrdík. Korektor Adolf Jan

Ze sazby garmond Brno Z vytiskla tiskárna Rudé právo, vydavatelství ÚV KSČ, Brno, náměstí Rudé armády 13. Sazba 6. VII. 1956, tisk 11. X. 1956. Vyšlo v září 1956. Formát papíru 86×122, AA 5,24, VA 5,33, HSV 104576/SV/54, A - 20127.

Náklad 8200 výtisků. Thematická skupina 06/1. Vydání I. Daň 5 %.

Cena kart. 2,66 Kčs

56/I-3